тадқиқотлар институти

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси | 1996 йил 20 феврал | 7(36)- сон

ПРЕЗИДЕНТ РАВШАНЛИК ИСТАЙДИ

ЭНГ КАТТА МУАММО ФИКРНИ ЎЗГАРТИРИШ. ТАФАККУР ЯХШИ ТОМОНГА ЎЗГАРМАГУНЧА ЎЗГАРИШЛАРДА ЖАДАЛЛИК КУТИШ ҚИЙИН, ДЕЙДИ ПРЕЗИДЕНТ КАРИМОВ.

Ҳаёт мундоқ қарасангиз, жуда содда ва тушунарли бўлиб кўринади. Лекин тушунарли бўлиб кўринган нарса ва ҳодисаларнинг ичига чуқурроқ кира бошласангиз, чигалликлар, муаммолар, ўтиб бўлмасдай туюладиган тўғонлар, тўсиқлар бири устига минги мингашиб, қалашиб ётганига дуч келасиз. Айниқса, тоталитар зўравонлик тузуми ва унга ҳар томонлама қарамликдан эндигина қутулган ёш мустақил мамлакат ҳаётини муаммолар қуюнлари, чигалликларнинг издиҳомларини ёриб ўтаётган алп титаннинг ҳаётига қиёс қилиш мумкин.

Титан бир зум ҳам ором олиши, фароғатга берилиши, қаноат домига тушиши, ўз-ўзига маҳлиё бўлиши мумкин эмас. Қарамлик сиртмоғи титаннинг бўйнидан олинган, унинг оёқ-қўллари кишанлардан озод бўлган, елкаларига юкланган қуллик юкларидан қутулган, қудратли жуссасига тириклик қонлари югура бошлаган, увишган кўркам чеҳрасида гўзаллик ва ўктамлик аломатлари барқ урмоқда. Лекин қаранг, кишан ва сиртмоқ солмоқчи бўлганлар ҳали тирик. Бу кишанлар ва сиртмоқларни ясаганлар, ундан ўз қабиҳ мақсадларида неча замонлар фойдаланганлар ҳали жаҳон майдони саҳнасидан бутунлай кетган эмаслар. Ўз ёвуз мақсадларидан воз ҳам кечган эмаслар. Улар титан атрофида тинмай ўралашадилар, моҳир найрангбозлар каби яроқлаган кишанларни симфонияга солиб шарақлатадилар, сиртмоқларини осмонларга отиб ўйнайдилар. Титан атрофида «сиртмоқ» деб аталган рақсни берилиб ижро этадилар. Баайни мўлтонилар тўдаси дейсиз...

Титан эса ҳам оғир, мушкул маънавий, маданий, иқтисодий, сиёсий асоратлар тазйиқидан халос бўлиш пайида, ҳам олға босиш, ўзига янги озод, баҳаво майдонлар очиш орзусида...

Худога ва озодликка минг қатла шукурки, титан «сиртмоқ» рақсини ижро этаётганларни баралла кўриб турибди, уларнинг мақсадлари, ўйинларининг сир-синоати, турли қийшанглашлар, ҳакалак отишлар, оловли ҳалқаларни ваҳимали айлантиришларнинг асл маъноси нима эканлигини у жуда яхши билади. «Сиртмоқ» ўйинига қарши кураш, уни оқибатда енгиш усулларини ҳам яхши билади.

Лекин... барибир... осон эмас. «Ҳа, осон эмас! Узоқ давом этган қуллуқчиликни енгиб ўтишни осон деб билманглар! — дейди титан. — Лекин қийинчиликлар издиҳомлари ичида бўшашиб, каловланиб ҳам ўтирманглар. Озодлик тинимсиз курашда, тинимсиз меҳнатда мустаҳкам бўлгай!»

Президент ишламоқда. Унинг бутун хаёли-ҳуши замон ва мустақиллик олдинга сурган ўша муаммолар, чигалликлар издиҳомларини енгиш ва мустақиллик, тараққиётнинг ҳар қандай ҳодисаларига равшанлик бериш билан банд. Чигалликлар равшан тортса, уларни ёриб ўтиш йўллари очилади. Усуллар қўлга киради. Усулли курашчи — оқил курашчи. Усулли курашчи — ботир.

Нега Президентимиз Ўзбекистон билан танишиш мақсадида келган россиялик журналистлар билан вақтини аямай уч соат суҳбатлашди? Уларнинг ҳар бир саволига ўта батафсил жавоб берди. У бу учрашувга ярим соат ёки борингки, бир ярим соат вақт ажратиши ҳам мумкин эди-ку! Эҳтимол бошқа бир раҳбар уларга фақат журналист ва фақат вакил деб қараб шундай қилиши ҳам мумкин эди. Лекин Президент Каримов уларга фақат журналист ва фақат вакил деб қарамайди. У бу вакиллар ва журналист биродарлар ортида турган кучларни ҳаддан ташқари яхши билади ва бошқалардан кўра ёрқинроқ, тублироқ тасаввур қилади. Шунинг учун уларга қарата: «Менга тортинмай энг аччиқ саволларингизни бераверинглар», дейди. Уларни ўта очиқ суҳбатга тортади. Ўзи ҳам очиқ, шиддатли истилоҳлар билан фикрлайди.

Шундай таассурот қоладики, у бир гуруҳ турли газеталарнинг мухбирлари билан эмас, худди ҳозирга замон Россияси билан фикрлашаётган, баҳслашаётган, мунозарага кираётгандай туюлади.

Чамаси, аслида ҳам, шундай. Акс ҳолда у ҳар бир саволга бунчалар кенг, ҳар томонлама, ҳатто савол берувчи хаёлига ҳам келтирмаган даражада серқамров жавоб бермас эди. Президент бугунги Россия билан ҳам, дунё сиёсати билан ҳам, Ўзбекистоннинг ички ва ташқи аҳволи билан ҳам тубдан яхши таниш одам сифатида фикр юритади. Ва бутун фикр қувватини ҳар қандай чигалликларни равшанлаштиришга қаратади.

Мана, бир савол: «Нега Ўзбекистонда компартия йўқ? Қирғизистонда, Тожикистонда, Россияда бор-ку? Нега Ўзбекистонда йўқ?»

Президент дарҳол ўз навбатида сўрайди:

— Нега энди бўлиши керак? Нима сабабдан?

Сўнг ўзи жавоб беради:

— Компартия Ўзбекистонга четдан келтирилди. У ҳеч қачон ўзбек халқининг ўз ҳаёти ичидан ўсиб, етилиб чиққан эмас. Куч, зўравонлик билан ўрнатилган партия. У ҳеч қачон халқимиз ҳаётида чукур илдиз отиб кетмади. Халқимизга яхшилик ҳам келтирмади. Аксинча, энг асл фарзандларни қирғин қилишлар, турли зўравонликлар шу партия номи билан боғлиқ. Ўта кетган қуллуқчилик, ҳозиргача давом этиб келаётган турли оғир асоратлар ҳам шу партиянинг иши. Бу партия ҳамма нарсани умумийлаштиришни талаб қилади. Лекин худди шу нарсанинг ўзи ўта ахлоқсизлик эмасми? Замини ахлоқсизликка қурилган мафкуранинг келажаги йўқ. Қанчалар олижаноб сўзлар, тушунчалар билан хаспўшланмасин, бу ахлоқсизлик ва сурбетликни ҳеч қачон яширолмайди. Шунинг учун у ҳеч қаерда фаровон турмуш яратолмади. Ғалабалар бари сароб бўлиб чиқди. Компартия бу — ўтмиш. Инсоният эса орқага қайтиб яшамайди.

Бошқа бир савол: «Ҳозир Ўзбекистонга хавф соладиган дўқ-пўписалар, иддаолар борми? Бу иддаолар нималарда кўринади?»

Президент компартиялар ниқобида бош кўтараётган шовинизм ва империяни тиклаш йўлида бўлаётган уринишларни эслатади. Афғонистон ва Тожикистонда қўшни Ўзбекистонга ҳам қаттиқ хавф солиб турган оғир сиёсий вазиятни кўҳна империячилик майллари ҳамда разил сиёсатининг оқавалари билан боғлайди. Мамлакатимизнинг тақдири учун ўта муҳим бўлган коммуникация йўллари устида теран мулоҳазаларни ўртага ташлайди. Жуда катта миқёсдаги — геополитик ҳодисаларни шу билан чамбарчас боғлаган ҳолда таҳлил этади.

Буларнинг ҳаммаси одамни қаттиқ ўйлатадиган, ҳаракатга ундайдиган фикрлар! Менга қолса, уларни **ЧИНИҚҚАН, ИРОДАЛИ ФИКР** деб атаган бўлардим. Иродали фикр билангина ҳозирги олам сиёсатининг туб моҳияти ва мазмунини очиш мумкин. Шулар баробарида Президент ўз халқига жуда яхши режалар таклиф этади. Йўлларнинг энг оптимал вариантларини қидиради. Геополитик миқёсдаги фикрни ҳар ватандошига сингдиришни истайди. Йўлга танклар билан эмас, шу танкдан ҳам зўр тафаккур билан чиқайлик демоқчи бўлади. Президент асоратдан чиқаётган одамларнинг фикр йўсинлари ва кайфиятлари ҳақида ўта қизиқарли фикрларни ўртага ташлади. Фикримизни ўзгартирайлик. Барча муаммоларимиз фикр ўзгарганда ҳал бўлади. Улуғ миқёсли фикрнинг қудратини эса Президент ўзи намойиш қилди.

МУҲАРРИР

Ҳайит келди! Муборак бўлсин!

«МТ»га мактублар

ОЧНИ ТЎЙДИРИШ, ЯЛАНҒОЧНИ КИЙИНТИРИШ МУМКИН

Ҳурматли редакция!

Мен газетангизнинг оддий бир ўқувчисиман. Яқинда телевизорда «Акс садо» кўрсатувида газета-журналларнинг ходимлари билан ўқувчиларнинг учрашувларини кўрдим. Қизғин суҳбатни мириқиб томоша қилдим. Муҳаррирларнинг сўзларидан газеталарни ўқишли, мазмундор ва ҳаётий қилиш устида жиддий бош қотираётганликларини англадим. Ростдан ҳам, биз ҳозир газеталардан нимани талаб қиламиз? Улар ўқувчига янгилик, ранг-баранг маълумотлар берсин, унинг тарбиясига, онгининг ўсишига ўз ҳиссасини қўшиб борсин деймиз-да.

Газеталар киоскаларда сотилмай тахланиб ётса, одамнинг кўнгли ўксийди.

1956 йилдан буён ҳеч канда қилмай газеталаримизни ўқиб бораман. Ҳозир газеталарнинг турлари кўпайиб кетди. Айниқса, майда газеталар қалашиб ётади. Мен «Ўзбекистон овози», «Халқ сўзи», «Миллий тикланиш» каби йирик газеталарни канда қилмай сотиб оламан.

Ўзим қишлоқ жойда яшайман. Баъзан андак ўпкам ҳам келади. Айримлар халқ учун умумий минбар, умумий тарбия ва нуқтаи назар ўчоғи, тарбиявий алоқа воситаси бўлган газеталарни ўқимай қўйдилар. Ҳолбуки, газеталар одамларни бирлаштиради, миллатнинг кўз қарашини вояга етказади. Оч одамни тўйдириш, яланғочни кийдириш мумкин. Бу қийин эмас. Лекин маънавият қашшоқлашса, дунёқарашлар торайиб кетса, бунинг ўрнини тўлдириш жуда қийин бўлади. Давлатнинг кучи — одамларнинг маънавий бойлигида.

Қаранг, оз эмас, кўп эмас, бир юз йигирма минг аҳоли яшайдиган туманда айтайлик, «Халқ сўзи»га бор-йўғи 140 та, «Миллий тикланиш»дек шу куннинг ўқишли газетасига эса битта ҳам обуна бўлмаганлар.

«Миллий тикланиш»ни ташкил бўлган кунидан бери қўймай ўқийман. Жуда кўп материаллар мени ўйлатди ва қаттиқ эсимда қолди. «Журналист ва замон», «Кабутар маржонлари», «Тарих саҳифаларидаги гўзаллик», «Олтин олмалар кумуш косаларда узатилса...», «Тилда эмас, дилда бўлсин», «Тинчлик йўли — инсоният йўли», «Қани энди у устозлар», «Фарзандлар ёди» сингари кейинги бир неча сонлардагина ўқиганларим киши маърифатига қаттиқ таъсир қилади. «Фалсафий гурунг» рукни остида берилаётган материаллар одамнинг фикрини ўстиради. Илгари қачон биз фалсафий фикримизга бунчалар эътибор ва қизиқиш билдирган эдик? Мустақиллик шарофати эмасми фикримизни чархлаётган?

Газета сиёсий, тарбиявий, маърифий мавзулардаги чиқишларини янада бойитиш, тарих, мерос, маданий, ахлоқий анъаналаримизни тарғиб этадиган мунозарали мақолаларни кўпроқ бериб боришини истардик.

Яна бир истагим. Агар телевидение «Аск садо»да яна матбуот мавзуига қайтса, унда журналистларни ўқитадиган ва етиштирадиган ўқув юртларининг домлалари ҳам ўз мулоҳазалари билан қатнашишлари, бу борадаги муаммоларга ўз қарашларини баён этишларини кутган бўлардик.

Салом билан,
Пардабой БУХОРОВ,
Меҳнат фахрийси

Наманган, Косонсой

ДАФТАРЛАРИНГ БЕШГА ТЎЛСИН, УКАЖОН!

Ассалому алайкум, ҳурматли муҳаррир!

«Миллий тикланиш» газетасини ўқиб бораман. Газета саҳифаларида ўзимга деярли тенгдош Гулжаҳон Асқарованинг мақоласини ўқиб жуда таъсирландим. Кейин унинг шеърларини суриштириб, қидириб топиб ўқиб чиқдим. Улар менга жуда ёқди. Одам беихтиёр унинг самимиятига ром бўлиб қолади. Газетада инсонга, ижодкорларга жўда катта ҳурмат сезилиб туради. Шунинг учун мен Гулжаҳоннинг шеърлари ҳақида икки оғиз бўлса ҳам, фикрларим билан ўртоқлашгим келди.

Ҳозирги ёшларнинг ижодига жуда қизиқаман. Илк машқлари кўзга ташланиб келаётган Ф. Арзиев, О. Убайдуллаева, Г. Тоғаева, Г. Асқароваларнинг ёзганларини бефарқ ўқий олмайман.

«Саодат» журналининг 1994 йил 5-сонида Гулжаҳоннинг ўқувчилик пайтида ёзган шеърларини ўқиб, «Саодат» журналига миннатдорлик ёзиб юборган эдим. Бу шеърлардан яйловларнинг ҳиди гуркираб туради:

«Сочларинг ости тупроқ
Тупроқдурман, укажон!
Подаларинг тўймаса, мен
Ўтлоқдурман, укажон!» —

деган сатрларни ўқиганда ахир ҳаяжонланмай бўладими! «Илтижо» деб номланган шеърида ҳам ҳақиқий деҳқон, ҳақиқий қишлоқ қизининг туйғулари тасвирланган:

«О, дайровот, отам макони,
Дардим сенда кезиб юради.
Мен бўлмасам, отажонимга
Дарёлар чой дамлаб беради»...

Гулжаҳоннинг шундай шеърлари қалбимда чуқур из қолдиргани учун ойномалар, рўзномаларни қўлга олсам, унинг шеърларини излайдиган бўлдим. «Ёшлик» журналининг 1995 йил 4-сонида унинг бир туркум шеърларига устод Абдулла Орипов оқ йўл ёзибдилар. Унга «шеъриятимиз бўстонида бир сайроқи қуш бўлиб қолиш»ни тилабдилар.

Ижод майдонига илк қадамларингиз муборак бўлсин, бахтли тенгдошим. Ойдин Ҳожиева айтганларидай: «Таянч нуқтанг бўлсин виждон ва меҳнат!»

Мухлисингиз,
Майсара УЗОҚОВА

Тошкент

АНДИЖОН ВИЛОЯТИ ПАРТИЯ ТАШКИЛОТИДА

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Андижон вилояти партия ташкилотларида туман ва шаҳар партия ташкилотларининг таъсис конференсиялари якунланаяпти. Кейинги вақтларда Андижон туманида бўлиб ўтган таъсис конференсияда Бахтиёр Омонов, Олтинкўл туманида Абушукур Ўрмонов, Избоскан туманида Абдуманноб Мустафақулов, Пахтаобод туманида Шуҳрат Мамадалиев, Балиқчи туманида Бегали Собиров, Комсомолобод туманида Зокиржон Полвонов, Асака туманида Зоҳиджон Нурматов, Асака шаҳрида Маҳмуджон Мамажонов, Марҳамат туманида Баҳодир Умаралиевлар шу туман ва шаҳар партия ташкилотлари ҳайъатларининг раислари этиб сайландилар. Таъсис конференсиялари ўтказилган барча туман ва шаҳарларда шу жойлардаги ҳоким муовинлари иштирок этдилар. Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Андижон вилояти туман ва шаҳар партия ташкилотларининг ҳайъат раислари лавозимига шу туман ва шаҳарлардаги халқ таълими, соғлиқни сақлаш ва бошқа ташкилотларнинг вакиллари, ишбилармон ва тадбиркор кишилар сайландилар.

Бўлиб ўтган таъсис конференсияларда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Андижон вилояти партия ташкилотининг ҳайъати раиси, Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий ҳайъати аъзоси Тўлан Низом қатнашди. Йиғилишларда вилоят партия ташкилотининг мустақилликнинг 5 йиллиги ва соҳибқирон Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги олдидан вазифалар ва режалар кенг муҳокама қилинди.

Т. ТОШПЎЛАТОВ

Кўҳна ҳикматлар

Конфуций айтган экан...

20. Сзи Веҳ-сзи бирор ишга қўл урищдан олдин уни уч карра ўйлаб кўради. Устоз буни эшитиб, шундай деди:

— Икки маротаба ўйлаб кўрса ҳам — етарли.

21. Устоз айтарди:

— Давлатда адолат ҳоким экан, Нин У-сзи жуда сермулоҳаза эди. Адолат қолмагандан сўнг — ўзини жинниликка солди. Унга ўхшаб мулоҳазакор бўлиш — бошқаларнинг ҳам қўлидан келади. Лекин бир ўргилиб ўзини жинни қилиб кўрсатишга бошқаларнинг кучи етмайди.

26. Ян Юан ва Сзилу Устоз ёнида эдилар.

— Қани айтинглар-чи, — деди уларга Устоз, — иккингиз нималарни хоҳлаган бўлардингизлар?

— Мен шуни истардимки, — деди Сзилу, — дўстларим билан уловимни ҳам, кийим-кечакларимни ҳам баҳам кўрсам. Агар ишдан чиқарсалар, ҳолдан тойдирсалар — ҳеч бундан ранж тортмасам.

— Мен бўлсам, — деди Ян Юан, — хизматларимни кўз-кўз қилиб мақтанмасам девдим.

Сзилу эса яна шуни қўшимча қилди:

— Устознинг истакларини ҳам билишни хоҳлардик.

Шунда Устоз уларга шундай жавоб берди:

— Қарияларнинг хотири жам, дўстларининг садоқати том ва ёшларнинг меҳрибон бўлмоқларини истардим.

28. Устоз айтарди:

— Ўнта қўрғони бўлган қишлоқдан ҳам менга ўхшаган содиқ, вафодор одам албатта топилади. Лекин илм машаққатига шунчалик жонини фидо қилган топилармикин.

VI ФАСЛ

3. Ой-гун деган малик сўради:

— Шогирдларингиздан қайси бири таҳсилга ҳаммадан кўпроқ берилган?

Устоз Кун унга шундай жавоб берди:

— Ян Хуэй дегани бўларди — ўқишга муккасидан кетган эди.

Бошқаларга ғазабини сочмасди, хатоларини иккинчи марта такрорламасди. Эвоҳ, умри қисқа экан, ўлиб кетди. Ҳозир ундайлар йўқ; ўқишга шунчалар берилган бошқа кимсани кўрмадим.

11. Устоз айтарди:

— Хуэй қанчалар ақлли! Озгина гурунч, бир пиёла сувга қаноат қиларди... Хароба кулбада яшарди... Бошқа ҳеч ким бунга чидолмаган бўларди. Хуэй эса доим шоду хандон эди. Қанчалар оқил эди у!

12. Жан Сю деди:

— Сизнинг таълимотингизнинг кучини биламан — лекин уни баҳолашга қодир эмасман.

— Агар кучинг етмаганда эди, — деб жавоб берди унга Устоз, сен ярим йўлда ҳолдан тойиб қолган бўлардинг. Бироқ сен эса ҳали йўлга қадам ҳам қўйганинг йўқ.

18. Устоз айтарди:

— Агар одамнинг табиати унинг маданиятидан устун келса — ёввойига айланади. Агар маданияти табиатидан устун чиқса — унда китоб бандасига айланади. Табиат ва маданияти ўзаро уйғун ҳамда муносиб бўлганларгина ҳақиқий эр бўлади.

ВИСОЛИНГГА ЕТГАНМАН

(бадиа)

Мустақиллик, демак тирик тил,
Тириқдир Эрк, Озодлик, Тенглик.
Мустақиллик — қўрғон эмас, бил,
Мустақиллик — бепоён кенглик —
Унда яшар барча биродар,
Заки дўстлик унга қоида
Эркин меҳнат нурдек баробар,
Биров ётмас биров пойида,
Мустақиллик, куйлайман сени,
Бор овозим, йўлларим билан.
Мустақиллик, асрайман сени
Керак бўлса қўлларим билан.
Халқим,
Юртим,
Бошингда Ҳумо,
Уни асра, учиб кетмасин.
Қора кучлар бордир доимо,
Толеингни забун этмасин.

Мустақиллик, қутлайман сени
Бор санъатим, баётим билан
Мустақиллик, асрайман сени,
Керак бўлса ҳаётим билан.

* * *

Ватан мустақиллик нурига тўлсин,
Жаҳон харитаси мукаммал бўлсин.

Муборак Рамазон ойининг ул мукаррам оқшомида ҚАДР кечасини кутаётган эдим. «Минг ойдан ҳам яхшироқ» бу ойдиншаб туннинг тошу тарозуси бўлакча туюлди менга. Она ер саҳни таранг тортилган бахмалга ўхшарди назаримда. Инсон ер у кўк ўртасида остидаги бахмал поёндоз ила эъзозда-бу тун.

Лайлатул-қадр туни пок тун. Бу тунда ҳатто эмизикли аёл ҳам, ёшини яшаган нуроний момо ҳам бошидан сув оқизади. Назаримда замин ҳам, унинг тупроқ қатламлари ҳам эркин нафас олади.

Бу оқшом нима ҳақда ўйладим? Мустақиллик ҳақида ўйладим. «Тошни ёриб чиқаётган мустақиллик» — деб ёзган эди кекса адиблардан бири истиқлолимизнинг дастлабки йилларида. Мустақиллик ҳали ҳам янги сўз. Навқирон шоирларимиз қасидада битганларидек, «Мустақиллик — бепоён кенглик» ҳам.

Мустақиллик тушунчасини Менделеев даврий системасидаги олтинга қиёслагим келади. Даврий системадаги кўпгина элементлар ўз кашфиётчиларининг номи билан аталади. Луғатимизга бош сўз бўлиб кирган мустақиллик сўзининг яратувчиси ҳам, кашфиётчиси ҳам юртбошимиз Ислом Каримовнинг ўзи. Бу суюкли сўз — унинг маънавий фарзанди. Шундай дейишга ҳаққимиз бор. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясида у киши шу сўзларни айтган эди: «Сир эмас, бир вақтлар Марказнинг буйруғини кутиб бажариб, тепадан кўрсатилган чизиқдан чиқмаслик одатимизга айланган эди.

Давоми иккинчи бетда

ВИСОЛИНГГА ЕТГАНМАН

Боши биринчи бетда

Гоҳ ошкора, гоҳ зимдан: «Сизлар ўз-ўзларингни мустақил бошқаришга, мустақил давлат қуришга қодир эмассизлар», «Сизлар муте, қарам миллатсизлар», «Сизлар учун биз фикрлаймиз, назария яратамиз, амру-фармон берамиз, сизлар эса бажарасизлар, холос», деб миямизга қуйиб келишмаганми?

Мустақилликка эришганимиздан сўнг биз сохта мафкуранинг яккаҳокимлигидан қутулдик. Маънавиятни, мафкурани зуғумлардан озод қилиб, эркин фикрга, миллий тафаккурга кенг йўл очдик.

Эндиги асосий вазифа кишиларимизнинг мустақил фикрлашга ўрганиши, ўзига ишончининг орта боришидир. Чунки тафаккур озод бўлмаса, онг ва шуур тазйиқдан, қулликдан қутулмаса, инсон тўла озод бўлолмайди.

Тараққиёт тақдирини маънавий жиҳатдан етук одамлар ҳал қилади. Техника билан мураккаб технологияни эгаллаш қобилияти маънавий баркамоллик билан, мустақил тафаккур билан бирга бориши керак. Ақлий заковат ва руҳий-маънавий салоҳият маърифатли инсоннинг икки қанотидир.

Шунинг учун мустақиллик тафаккурини кенгроқ тушунишимиз лозим.

Бу тушунча аввало:

— Ўзбекистоннинг истиқболи ва истиқлоли ҳақида қайғуриш;

— ўзининг ва ўз халқининг, ватаннинг қадру қиммати, орномусини англаб, уни ҳимоя қилиш;

— юксак ғоялар, янги фикрий кашфиётлар, ниятлар оғушида меҳнат қилиб, истеъдоди, бор имкониятини, керак бўлса, жонини юрт истиқболи учун элига бахшида этишдир».

Бу сўзларни энг қадрдон асардек ўқийман. Тиниқ ва теран фикрларда ҳар бир инсонга, ҳар бир мамлакатимиз фуқаросига ҳурмат, юксак эҳтиром сезилиб турибди. Ҳақиқатан мустақиллик тушунчасини жон қадар ҳис этишимиз лозим. Остонадан нарини кўра билмайдиган тўмтоқ фикр билан ватанда яйраб бўлмайди. Бу (мустақиллик) юртимизнинг бўйбасти билан ўлчанувчи сўз, деганди ўшанда Ислом Каримов маърузасидан олган ўз таассуротларини ўртоқлашиб шофирконлик қадрдонларимдан бири.

Мустақиллик ва истиқлол фалсафаси ҳақида профессор Нарзулла Шодиев билан қилган суҳбатимизни эслайман:

— Астронавтлару космонавтлар эътирофича, она-заминнинг икки нуқтасидан кўкка доимо аланга ўрлаб турармиш. Бири — Маккаи Мадинадан, иккинчиси — Туронзаминдан, аниқроғи, Қизилқум ва Қорақум туташ нуқтадан. Бу кашфнинг рост-ёлғонлигига кафолат беролмасам-да, лекин табиий бир қонуниятни четлаб ўтолмайман. Бу заминнинг ости ҳам, усти ҳам турган-битгани хазина, тўтиё ва илоҳий. Эҳтимол, шу боис бу муқаддас тупроқ фарзандларининг маънавий мерослари шунчалар бойдир. Ҳаёт Шарқдан бошланган деган ақидалар, эҳтимол, ҳақиқатга яқиндир. Маърифат, маданият, маънавият, илоҳиёт сарчашмалари қутбларни туташтириб, меридианларни бир-бири билан боғлаган ҳолда (буни кейинчалик илм дунёси Шарқу Ғарб маънавий-урфоний муштараклиги, маданий ворисийлиги, деб баҳолади) одамларни мулоқотга чорлайди. Дунё ривожида камолотнинг яхлит ҳалқаси ана шу тарзда юзага келди. Ушбу қонуниятга асосан маърифат ва мағфиратлик бир қутбдан иккинчисига, бир оламдан бошқасига кибернетик аниқлик билан ўтиб турди, яна айланиб ўз ибтидо нуқтасига қайтди. Жонли жараён! Шарқдан бошланган эди ҳаёт! Осиёнинг марказида, Туронзаминда юзага келган келажаги порлоқ мустақил давлатлар ушбу муқаррарликнинг Аллоҳ насиб этган ҳақиқатидир. Аллоҳ иноятини биз бандалар жисму жонимиз, руҳи-равонимиз, шууру туйғуларимиз билан кечинсаккина, унга арзисаккина уни омон сақлаб қоламиз.

Эҳтиёж кишини кашфиётчига айлантиради. Туронзамин фарзандлари ўз қатъиятли сардорлари етакчилигида ана шундай улуғ ихтирочиларга айланди, айланажак!

Олимнинг сўзларини тинглаб ўтириб, мен маънавият шу бўлса керак деган хулосага келдим. Ҳа, маънавиятимизни тарбия қилайлик, эртага у бизни қутқаради, маърифий дунё тахтига чиқаради. Турон Истиқлолининг Ҳумо қуши Истиқбол уфқларига тўш урмоқда, бу — давлат рамзи ва унинг қанотлари мустаҳкам!

Туронзамин мустақиллигини бошлаб берган Ўзбекистон юрти, ўзбек халқи, унинг пешвоси ҳамиша омон бўлсин, пок ниятлари вожиб бўлсин!

* * *

Мустақиллик сўзи ила шул оқшом бир-биримизга эркалангандан эркаландик. Ардоқли, суюкли сўзнинг чеҳраси равшан, тани бақувват, энг муҳими соғлом.

Тун алламаҳал бўлди. Хаёлимда тепамда Лайлатул-қадр учиб ўтаётгандек туюлди.

— Тила тилагингни, тилагинг вожиб бўлади, — дегандек нидо келди.

Айтдим тилагимни, баралла айтдим.

Дилмурод ЖАББОР

Эркин АЪЗАМ

ИШҚ БОШҚА, ҲАВАС БОШҚА

Воқелигимиз ҳақида ўйлар

Масъул паллада ўз тақдирини ишончли, билимли ва ғайратли шахсларга топшира олмаган миллат ўз бахтига зомин, келажакдан маҳрум бўлади. Ва аксинча, келажаги буюк бўлишини истаган миллат ўз тақдирини улуғ мақсадга эга, олижаноб, қатъиятли, маърифатли инсонларга ишонч билдириб топширган ҳолдагина ўз муродига етади.

Ислом КАРИМОВ

Яхши халқмиз. Яхши халқларга хос жамики фазилат ва баъзи нуқсонлар бизга ҳам бегона эмас. Эскидан қолган одатларимиздан бири — қуллуқчилик. Бўлса-бўлмаса қуллуқ қилишни хуш кўрамиз. Айниқса — тиригида, айниқса — отдалигида. Отдан тушгач эса — баъзан тепиб-тепкилаб гўрга тиқмагунча тинчимаймиз.

Яхши халқмиз. Мансабпарастларни ич-ичимиздан ёмон кўрамиз, ғийбатини қиламиз: «Тўғри-да, қорнини қаппайтириб машиналарда юради, умри — сайру саёҳат, қўл остидагиларга дўқ уради, пора олади, қўша-қўша қасрсимон иморатлар қуради, арзанда ўғлига «иномарка» олиб беради, булардан ортганини... сарфлайди. Бари бизнинг ҳисобимизга, халқнинг ҳисобига!»

Гадонинг душмани гадо бўлармиш. Келинг, мардонасига тан олайлик, бу гапларнинг замирида бошқа туйғу ҳам ётибди: нега мен эмас, дейлик у... машинада юради, нега мен эмас, анови уй қуради, нега мен эмас, фалончи олади, ейди, ичади, нега мен эмас, мен эмас?.. Бу туйғу ҳалол меҳнат, қобилият, соҳибкорликкагина эмас, яккаш берсанг ейман — урсанг ўламан қабилидаги «ижтимоий тақсимот»га асосланган, ҳаммани ўзига боқим ва тирик товон қилган кечаги тузумдан қонимизда қолган мерос. Келинг, кўнгилни кенг қилайлик. Бунақалар илгари ҳам бор эди, ҳозир ҳам бор, ишонаверинг, бундан кейин ҳам бўлажак.

Лекин, ватанни ватан, миллатни миллат қиладиган шуларми? Агар шулар бўлса, бу юрт аллақачон ер юзидан ўчиб, бу миллат аллақачон завол топиб кетарди. Хайрияткки, ундай эмас.

Китоби шарифларда ёзилганидек, бу оламда ҳамма кимгадир бошлиқ, кимнингдир олдида масъулдир. Ўн қўшчига — бир бошчи, деймиз-ку! Бу — жамият бошқарувининг азалий тартиби. Бинобарин, саждага бош қўйган мусулмоннинг олдида пешвоси бўлгани каби, юртнинг ҳам етакчиси, йўлбошчиси бўлмаса, оломон оломонлигига бориб, бошбошдоқлик кўпаяди, жамият парокандаликка юз тутади.

Шубҳасиз, гап раҳбар шахсдаги қобилияту масъулиятнинг зўрлигида, гап мақсад-муддаонинг ҳалол-покизалигида!

Гоҳо ўйлаб қоласиз: кейинги ўн йилларда баъзи бир нохушликлар, бўлар-бўлмас шовқин-суронлар, ваҳималару ақл бовар қилмас воқеа-ҳодисаларга сабаб нима?

Ҳар бир даврнинг ўзига хос иллатлари, касалликлари бўлади. Жамият тараққиётининг маълум қонуниятлари билан изоҳланади бу ҳол. Бизнингча, ўша йилларда «дилетантизм» касали кучайиб кетди. Демократия баҳона бу иллатга кенг йўл очилди. Эркинлик, демократия, деб, дуч келгани билган номаъқулчилигини касб қилди. Бирон бир соҳада чала-чулпа тасаввурга эга бўлгани ҳолда ўзини шу соҳанинг комил билимдони каби чоғлаган одамни овруполиклар «дилетант» деб атайди. Биз бунақаларни «чаламулла» деймиз. Унинг фаолияти аксарият ҳавасмандлик ёки пахтабанд даъвогарликлар асосига қурилган бўлади. Чунки, ҳой, сен ўзинг кимсан, нима кароматт кўрсатгансан, деб сўрайдигани йўқ. Шунақа одам топилиб қолса, уни янгилик душмани — даққиликда, борингки, демократияга қаршиликда айблаш одат тусига кирди. Бунақа ёрлиқлардан эса... худо асрасин!

Мана, сизга кенг йўл! Хоҳланг, сочингизни энсагача ўстириб, ўзингизга ўхшаган уч-тўртта бекорчини гирдингизга йиғинг-да, бақироқ бир номда ансамбл тузиб олинг. Овоз-повоз, қобилият-побилият бўлиши асло шарт эмас. Ҳозир техника ўсиб кетган, димоғингизда хиргойи қилиб турсангиз — бас, у ёғини ўзи қотириб беради. Бирортаси ғиринг деб кўрсин-чи!

Бадиий ижодга майлингиз қанақа? Балли, унда шеъру наср деб бошингизни қотириб ётманг, турган-битгани азоб! Уч-тўрт сўзни бир амал қофиялаб, бирон бир замонавий ҳофиз ёки ҳофизани қўлга олсангиз — кифоя, уч кунда машҳури жаҳон бўласиз-қоласиз! Бели бақувватроқ ҳомий ошнангиз бўлса-ку, нур устига нур — тарихда қолдим деяверинг! У нашриётга озроқ пул ўтказса — қозон ҳам мой, чўмич ҳам: ҳам «бадиий адабиёт ривожига ҳисса қўшган» бўлади, ҳам сизнинг кўнглингизни топади, ҳам тегишли ташкилотларга тақдим этадиган маълумотномасида оғиз кўпиртириб ўзининг санъатга нақадар ҳомийлигини писанда этади-ю тегишли жазо ёки жарималардан қутулиб қолади. Сиз эса «китобингиз»да кўнглингиз тусаган нарсани чиқарасиз: хоҳланг — хом-хатала, «жўқиёна» шеърларингизни тиқинг унга, хоҳланг — хотинингиз ёки маъшуқангиз билан тушган илк ёшликдаги фотосуратларингизни жойланг, бирови ғинг этиб кўрсин-чи! Изоҳ ёзиш ҳам ихтиёрингизда — ўзингизни «истеъдодли шоир» дейсизми, «таниқли шоир» дейсизми...

Бу бўлмаса, бошқа йўли ҳам бор. Соч-соқолни қўсқи қилиб ўстиринг, атрофингизга уч-тўрт одамни тўплаб, бирор жойдан кинокамера топинг-да, тезда ишга киришинг. Бу соҳанинг ҳам сир-асрорини тўлиқ ўзлаштириш шарт эмас. Дунёда нима кўп, олди-қочди кўп ёки ундан ҳам харидорбопи — пана-пастқамдаги беҳаёликлар дейсизмией...

Яна бир маслаҳат. Бунисиям зўр. Ўзингизни минг бир дардга шифо топган мўъжизакор табиб деб жар солиб юборинг, бунинг ҳам йўли осон...

Қисқаси, кўриб турибсиз, бу каби «фаолият» кўрсатиш учун махсус бир билимга эга бўлиш ёки малака эгалламоқ учун машаққат чекишлар шарт эмас. Озгина ғаюр истак, озгина ғаюр ғайрат-ҳафсала, озгина сурбетлик бўлса — кифоя, марра сизники!

Майли, жамият ҳаёти мустаҳкам бир изга тушиб, бу каби «оғирнинг устидан — енгилнинг остидан» қабилидаги алдам-қалдам товламачиликлар барҳам топиб кетар. Бир қарашда бу хил орзумандлик, ҳавасмандлик унчалик хатарли ҳам эмасга ўхшайди. Эрта — бир кун эл ўзи ҳаммасининг сарагини саракка, пучагини пучакка ажратиб олади.

Лекин, ҳаётда шундай соҳалар борки, бунда одатдаги ҳавасмандликнинг ўзи камлик қилади. Бунда муайян билим, қобилиятдан ташқари юксак эътиқод, масъулият, фидойилик каби зўр хислатлар ҳам заруур бўлади. Бундай соҳалар сирасига биз кўпинча инсон ҳаёти билан иш кўрувчи шифокор ва бошқа тоифаларни киритамиз.

Хўш, биргина инсон эмас, кўплаб одамларнинг ёки бутун бошли халқнинг тақдири учун жавобгар, Ватан ва унинг келажаги учун масъул кишилар-чи, улар бу тоифага кирмайдими?

Ажойиб халқмиз. Ҳаммамизнинг иш бошқаргимиз келади. Гўёки дунёда бундан осон, бундай қулай нарса йўқдек. Мансабдорларга ҳавас қиламиз, қўлимиздан келса-келмаса, ўлиб-тирилиб бирор мансабга илиниб олишга интиламиз. Раҳбарликка санъат ёки ҳунар деб эмас, балки касб, касб бўлганда ҳам энг сердаромад, энг ҳузур-ҳаловатли касб деб қараймиз. Дарвоқе, бундай фикрга келишимизга — яшириб нима фойда, ҳамма билади-ку ўтмишдан қолган «асос» кўп. Дейлик, яқин-яқингача раҳбарликка муайян касб деб қаралардии. Касбингиз нима, дейилса, партия ходими, демоқ фахр саналарди. Партия ходими бўлсангиз, бас, жонажон партиянгиз сизни истаган жойига раҳбар қилиб жўнатади. Ҳар ер, ҳар ишда бошлиқсиз. Пешонангизга битилган мангу ёрлиғ бу. Бугун ҳаммом директори бўлсангиз, эртага бирор ижодий ташкилотга раҳбар этиб тайинлашлари ҳеч гап эмас эди. Сиз у ерни ҳам ҳаммом каби «кўтариб» бермоғингиз лозим бўларди, бу — сизга билдирилган юксак ишонч. Сизнинг мазкур соҳага раъй-хушингиз борми-йўқми, ундан хабардормисиз-йўқми, бу соҳада билимингиз етарлими-йўқми — суриштириб ўтирилмас эди, партиявий топшириқ бу, касбингиз раҳбарлик бўлганидан кейин юборилган жойга бормоғингиз, топширилган вазифани бажармоғингиз шарт эди!

Ана шундай нобоп, кулгили ҳоллар ҳам бўлгани учун биз яшириб нима қилдик курси эгаларига, умуман, раҳбарликка пинҳона бир истеҳзо билан қараб келдик. Қишлоқ хўжалик фанлари доктори, яқин ўтмишда масалан-да, келиб-келиб маданият вазири бўлишга даъвогарлик қилса, кулгили эмасми?! Ёки, асл касби дўхтирлик бўлган одам, касал даволашни қўйиб, тиббиётдан бутунлай бегона бир соҳага «хўжайин»лик қилиб ўтирса!.. Ҳарчанд уддабурон бўлгани билан барибир... чумчуқ сўйса ҳам қассоб сўйса-да!

Ана шулар туфайлимикан, раҳбарлик ҳамманинг ҳам қўлидан келадиган жўн бир иш-да, деган тушунча пайдо бўлган. Албатта, тўрт кишига бошчилик қилмоқ ҳам барчага насиб этавермайди. Ҳангилар бозорига даллоллик тўғрисидаги нақлни эса яхши биламиз.

Жамиятда шундай лавозимлар ҳам борки, бошқарув эътибори билан у ягона, уни маълум давр эгалламоқ бир кишининггина пешонасига битилган бўлади. Аммо у лавозимнинг даъвогару орзуманди бир талай. Табиий ҳол бу. Элчига ўлим йўқ, орзуга — қамчи. Ана шу лавозим насиб этган одамнинг бахти ҳам, бахтсизлиги ҳам шундаки, бировнинг хонадонида шод-хуррамлик бўлса ҳам ўша кишининг номи билан боғланади, мамлакатнинг олис бир гўшасида кимнингдир томорқасини сув босса ҳам — шу одам айбдор.

Биз у одамга ҳавас қиламиз, лекин ҳасад қилгувчилар ҳам топилади. Чунки, олиймақом бу фаолиятнинг фақат сиртқи жиҳатлари элга маълум. Ана шу зоҳирий тантанаворлик замиридаги меҳнату машаққат, азобу изтироблардан дарак топса, аминмизки, бу ишга ҳавасмандлар сафи ниҳоятда сийраклашиб қолган бўлур эди. Зиммадаги зилдек масъулият у кишининг кўнглидаги оддий инсонга хос ҳою ҳавасларни қувиб, лафзига «Мен ҳар куни ўзимни мамлакатдаги энг қашшоқ одамнинг ўрнига қўйиб кўраман», деган фидойи калималарни жойлайди, бинобарин, у ҳаётини, умрини Ватан равнақи, миллат истиқболига тикқанини таъкидлаб чарчамайди.

Хўш, қилинаётган ишларнинг бари текис, равон кетяптими? Тепада яратган эгамнинг ўзи кўриб турибди. Бу ҳали ҳеч ким юрмаган йўл. Минг бир ўнқир, минг бир чўнқири бор, мудом шуларга тайёр турмоқ лозим. Ҳузур-ҳаловатдан, оддийгина инсоний қувончлардан-да воз кечиб, туну кун улкан мамлакатнинг ҳаёт-мамот ташвишини зиммага олиб таҳлика остида яшагандан кўра, анови «қориндор»лардан бирига айланиб бир чеккада юрган афзал эмасми? Ахир, чоққина бир оилани эплаш қанчалик қийин! Бир чумчуққа ҳам дон, ҳам сув деганларидек, бола-бақрангиз ҳар хил, феъл-атвори турлича, ҳар бирига алоҳида сўз, алоҳида муомала керак бўлса. Ҳамманинг кўнглини бирдек топиб бўладими? Ҳар ишда Темур бобо орзу қилган адлу инсоф торозусини тенг тутиб иш кўрмоқ осонми?!

Адолат қилмоқнинг энг оқилона йўли — жамиятда мувозанатни сақламоқдир. Ахир, салла деса, каллани кўтариб келадиган, мияни ишлатиш лозим бўлган жойда эса ўйлаб ўтирмай, энг тайёр, энг қулай ва ҳам энг жоҳилона қуролни қўлламоққа ҳар дам шай турган арбобларимиз, тўраларимиз каммми?!

Ҳаваскору ҳавасмандларники безарар, худо даъвогарлардан асрасин, шулар қўрққулик! Майдонда кураш тушмоқнинг муайян қонун-қоидалари бор. Енгилган одам, одатда, рақибига тан бериб, жимгинагина даврадан чиқиб кетади. Даврани тарк этгач, куч йиғади, усул ўрганади, ўзини пишитади — янги курашларни кутади. Курашда йиқилиб, рақибнинг оёғига ёпишган ёки уни чалиб йиқитмоқчи бўлганни ғирром, номард санайдилар. Ўлдирса — мард ўлдирсин, деган гап бекорга айтилмаган.

Демократик кураш ҳам аслида ана шундай адолатли, ҳалол куч синашувдан иборат бўлмоғи лозим. Таассуфки, кўпинча демократияни қурол қилиб олиб, рақибимизни чалишдан, уни ёмонлашдан, ҳар йўл билан бадном қилишдан тоймайдиган бўлиб қолдик. Ахир, эл билади-ку кимнинг кимлигини! У, ўл бу кунингдан, енгилган эдинг-ку, энди ҳаддингни билсанг-чи, демайдими?!

Сиёсий ҳаётимизда ҳаваскор сиёсатчилар — дилетантлар кўпайгани каби уларнинг кураш усуллари ҳам кўпайди. Чет элга чиқиб олиб, Ватандаги рақибларига тош отиш одат тусига кирди — беҳавотирроқда. Лекин — мардликми бу? Аввалига бу ҳол четга хуш келади — ўзиники камдек, бировларнинг муаммолари, хато-камчиликларини билиш одамга ёқади, кўнгли юпанч топади-да: худога шукр-э, биттагина бизда эмас экан бунақаси! Қолаверса, шу йўл билан маълум таъсир ўтказиш, бора-бора буни тазйиққа айлантириб, хўжайинлик қилиш ҳам мумкин бўлади. Сиёсатнинг минг бир ўйин, бир минг бир найранги бор.

Агар четга чиқиб мамлакатимизни мақтайверсангиз, улар ҳам бошда сизни мақтайди: яша, ватанпарвар экансан! Аммо бир кун мақтайди, икки кун мақтайди, кейин малол келади: ватанингни бунчалик севар экансан, шу гапларни юртингга бориб айтсанг бўлмайдими? Негаки, халқнинг руҳиятида иккиланиш, ўзга юртга ортиқча ҳавас пайдо бўлишидан у ҳам чўчийди.

Бинобарин, чет элдаги маълум доираларга ватанини сотган ёки сотмоққа мойил — қандай пулламоқни билмай турган, радиога чиқиб ёки газетага ёзиб ёмонлайдиган мухолифлар жуда керак, уларга кенг йўл, марҳабо, марҳабо! Кейин шу тариқа халқига таъна қилади: қаранг, уларда қандоқ ёмон!..

Ҳар қанақа сиёсатни танқид қилиш мумкин, албатта. Бироқ танқиддан мақсад ғараз бўлмаслиги керак. Танқид — келажакнинг меваси, дейдилар, лекин ҳамма бу ўринда ўзини эмас, ўзгани тушунади. Танқидга берилиб кетиб, камчилигу хато қидира-қидира, ахийри «Нега бу одам овқат ейди, нега бу одам чой ичади?» қабилидаги бемаъни тирғалишларга бориб қолиш ҳам ҳеч гап эмас.

Хўш, мухолифларнинг ўзи ким, муддаоси нима? Бунинг изоҳи кўпинча биз кутган, биз ўйлагандан кўра жўнроқ: кимдир кимдандир норози, кимдир кимдандир аразда, кимгадир унвон тегмай қолган, кимдир амал дардида, кимдир мансаб гадоси... Ҳаммага етмайдида. Аммо, таассуфки, ана шу майдагина истак-хоҳишлар, майллар аксарият «демократия», «инсон ҳуқуқлари», «ватан озодлиги» каби юксак тушунчалар билан ниқобланган бўлади. Қоидаси шу, азал-азалдан!

Демократиянинг тамал тоши — адолат тамойилидир. Уни тўлиқ қарор топтириш бир-икки йиллик иш эмас. Айниқса, кечагина мустабид тузумдан халос бўлган миллат бунинг учун жамият миқёсида муҳимислоҳотларни амалга оширмоғи лозим. Демократияга «оғир синов ва курашларга бардош берибгина эришиш мумкин».

Дарвоқе, ажабланадиган нарсанинг ўзи йўқ бу дунёда! Азалдан шундай: кимдир азоб-изтироблар, хатокамчиликлар билан бўлсин, бу оламда нимадир яратади, қуради, бунёд этади, бошқа биров эса умр бўйи шундан хато қидириб, танқид қилиб, ёмонлаб кун кўради. Ҳар кимнинг феълига, ниятига яраша беради худойим. Бу дунёда кимнинг тутган йўли элга манфаатлироқ, кимнинг аъмоли самаралироқ эканини айтмоқ учун каромат қилиш, фол очиш шарт эмас.

Вақт — энг олий ҳакам.

Халқ — энг олий ҳакам.

ИШОНЧ ВА МАСЪУЛИЯТНИНГ ҚИРРАЛАРИ

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг вилоят ташкилотлари конференсиялари ўтганига саккиз ой бўляпти. Шу орада Миллий тикланиш демократик партияси фаолиятида қандай ўзгаришлар бўлди, партиянинг ташкилий ишлари қандай уюштирилмоқда? Агар қисқача тўхталсак, бу давр вилоят ва туман, шаҳар партия ташкилотлари раислари, уларнинг ўринбосарлари, раёсат аъзолари учун синов даври бўлди. Чунки улар олдида ҳар бир туман, шаҳарда партия ҳаётига қизиқадиган, ташаббускор, жамоатчи, кўпчилик ҳурмат қиладиган, чаққон ва билимдон кишиларни фаолият доирасига тортиб, таъсис конферентсиялари ўтказиб, ишларни жадал бошлаб юборишлари лозим эди. Олайлик; Қашқадарё, Сирдарё, Жиззах вилоятларини.

Қашқадарё вилоят партия ташкилоти ўтган йилнинг июн ойида ташкил этилган бўлса, шундан буён бу ерда вилоят партия ташкилоти ҳайъати раиси Самаджон Шойқулов ва унинг ўринбосари Музаффар Ражабовнинг фаол саъй-ҳаракати натижасида июн-август ойлари орасида Қарши, Шаҳрисабз шаҳарларида, Баҳористон, Деҳқонобод, Қамаши, Қарши, Косон, Китоб, Муборак, Нишон, Касби, Шаҳрисабз, Усмон Юсупов, Чироқчи, Яккабоғ туманларида партиянинг таъсис кенгашлариўтказилиб, туман кенгаши раёсати, ҳайъати, тафтиш гуруҳи аъзолари сайланди.

Сирдарё вилоятидан ҳам Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси вилоят партия ташкилоти ҳайъати раиси Акромжон Каттабеков ва унинг ўринбосарлари Ширингул Саидова, Олимжон Хайруллаев жиддий иш олиб бордилар. 1995 йилнинг июл-август ойларида Сирдарё вилоятининг барча туман, шаҳарларида партиянинг таъсис конференсиялари бўлиб ўтди. Сирдарё вилояти партия ташкилотининг вилоят саноат қурилиш банкида ҳисоб рақами очилиб, вилоятдаги тегишли ташкилотлардан рўйхатдан ўтди. Ҳозирги кунгача партия аъзолари сафига 300 дан зиёд аъзо қабул қилинди.

1995 йил август ойида Жиззах вилоятида ҳам Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг туман, шаҳар партия ташкилотларини тузишга катта эътибор берилди. Пахтакор, Ғаллаорол, Зарбдор, Жиззах туманларида партиянинг таъсис конференсиялари ўтказилди.

Партиянинг кучи унинг ташаббускорлиги, аъзолари сонининг муттасил кўпайиб боришига боғлиқ. Ҳозир Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси сафига кирувчилар кўп. Буни «Миллий тикланиш» газетасига келаётган хат-хабарлардан, Марказий ҳайъатига қатнаб турган кишиларнинг мурожаатларидан ҳам сезса бўлди. Энди кундалик муҳим вазифа — туман, шаҳар партия ташкилотлари ўзларининг фаоллари билан бирга турли сиёсий-маърифий тадбирларни ўтказиб туришлари лозим. Бу тадбирлар Ўзбекистон Республикасининг Олий Мажлиси қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, Президент фармонлари мазмунини халққа етказиб беришга хизмат қилади. Бу ишлар маҳаллалар, дам олиш масканлари, клуб, кутубхоналарда, ишлаб чиқариш корхоналари ва бошқа жойларда амалга оширилиши мумкин.

Сирдарё вилояти партия ташкилоти кинотеатрлар, меҳнат жамоаларида учрашувлар ўтказиб, хайрия киносеанслари ташкил этиб, тушган пулларни муҳтож кишиларга ёрдамга ажратмоқда.

Қашқадарёда ҳайъат аъзолари меҳнат жамоаларида, маҳалла йиғинларида партиянинг мақсад ва вазифалари, янги ижтимоий босқичдаги ўрни, партиянинг Устави, Дастурида кўрсатилган талаблар, партия аъзоларининг ҳуқуқлари ва бурчлари ҳақида тушунтириш ишлари олиб бормоқдалар.

Миллий тикланиш ташкилотлари Президент И. А. Каримовнинг рисолалари ва «Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида» асари бўйича илмий-амалий анжуманлар ўтказишга ҳам алоҳида эътибор бермоқда. Бу тадбирларда вилоятдаги таниқли иқтисодчи, ҳуқуқшунос олимлар шу куннинг долзарб муаммолари ҳақида қизиқарли суҳбатлар қилмоқдалар. Жиззах вилояти партия ташкилоти ҳайъати (раиси Ўрол Носиров) вилоят ҳокимиятига «Ўзбекистон иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш йўлида» асарини ўрганиш бўйича раҳбар ва мутахассислар учун 24 соатлик иқтисодий, маърифий ўқиш дастури ва тавсияларини ишлаб берди.

Вилоят партия ташкилотлари «Туркистон — умумий уйимиз» мавзулари доирасида ҳамда Амир Темур таваллудининг 660 йиллигига бағишланган қатор тадбирлар ўтказмоқдалар. Бу каби учрашувлар, йиғилишлар, давра суҳбатларида Миллий тикланиш демократик партиясининг сиёсий, маънавий маърифий-тарбиявий ишлари ҳақида фикрлар юритилди. Қашқадарё вилояти партия ташкилотининг октябрда бўлиб ўтган йиғилишида ҳайъат раиси С. Шойқулов мустақилликни мустаҳкамлаш ва иқтисодий ислоҳотларни самарали олиб боришда партия аъзоларининг роли ва вазифалари ҳақида маъруза қилди. Ҳайъат қуйидаги муҳим қарорни қабул қилди:

1. Миллатларнинг ўз-ўзини англаш, ҳар бир фуқарога Она-Ватанга муҳаббат туйғусини сингдириш, тарихимизни ўрганиш, кишиларда мардлик, ҳалоллик, жасорат, шукроналик каби хислатларни шакллантириш;

2. Партия сафларида миллатнинг етук маданиятли ва билимли, халқпарвар ва ватанпарвар фарзандларини бирлаштириш;

3. Республикамизнинг вилоят ва туман, шаҳарлар иқтисодиётини ривожлантириш ва Миллий тикланиш демократик партияси молиявий аҳволини яхшилаш борасида ҳиссадорлик жамиятлари, хусусий корхоналар ва фирмалар билан ҳамкорлик қилиш;

4. Барча фуқаролар онгига «Туркистон — умумий уйимиз» ғоясини сингдириш;

5. Миллий манфаатлар йўлида жамиятдаги барча партиялар, ҳаракатлар билан яқиндан ҳамкорлик қилиш;

6. Кам таъминланган оилалар, болалар уйлари, қариялар, етим-есирларни ижтимоий муҳофаза қилишда мутасадди ташкилотлар билан ҳамкорликда иш олиб бориш.

Шунингдек, мазкур қарорда вилоят, шаҳар ва туманларда тарихий обидаларни излаш, тиклаш ва таъмирлаш борасида мутасадди ташкилотлар, жамоатчилик билан узвий боғланган ҳолда иш олиб бориш;

Вилоят фуқаролари тинчлиги ва осайишталигини таъминлаш мақсадида ичкиликбозлик, гиёҳвандлик ва ҳуқуқбузарликка қарши курашда турли чора ва тадбирларни амалга оширишда мутасадди ташкилотлар билан ҳамкорлик қилиш;

Ҳозирги замон тараққиётида энг муҳим бўлган миллатимизнинг илмий-техникавий салоҳиятини юксалтириш борасида иш олиб бориш каби масалалар ҳам кўрсатилди.

Бошланғич партия ташкилотлари партиянинг асосий, Марказий ва вилоят, туман, шаҳар партия ташкилотлари томонидан қабул қилинган қарор ва тавсияларини амалга оширишда муҳим рол ўйнайди. Шунинг учун бошланғич партия ташкилотларини тузишга алоҳида эътибор берилиши лозим. Бу борада ҳам Сирдарё вилоятида маълум даражада ишлар олиб борилмоқда. Бу ерда вилоят партия ташкилоти бошлиғи партия ташкилотлари ишини ўрганиш ва уларга ёрдам бериш масалаларига алоҳида эътибор бермоқда. Масалан, вилоят партия ташкилотининг иш режасига «Меҳнатобод туман Кенгашининг бошланғич партия ташкилотларини такомиллаштириш борасида олиб бораётган ишлари», «Туман ва шаҳар Кенгашларини такомиллаштиришда ва партия аъзолари сафларини кенгайтиришда вилоят Кенгаши ҳайъати аъзоларининг вазифалари» каби масалалар киритилган.

Кўриниб турибдики, Қашқадарё, Сирдарё, Жиззах вилоятларида партиянинг ташкилий ва оммавий, маданий, маърифий ишлари бўйича ишлар олиб борилмоқда. Шулар билан бирга партия сафларига кўпроқ аъзолар тортиш ва айниқса, партияга ёшларни кенг жалб этиш доим диққат эътиборимизда туриш зарур.

Ҳар бир партия ташкилоти қанчалик ташаббускорлик, тадбиркорлик билан иш олиб борса, одамлар ўртасида эътибор ва қизиқиш, ишонч шунчалик кучаяди.

Партиямизнинг олиб бораётган ишларини халққа танитишда «Миллий тикланиш» газетасининг ўрни алоҳидадир. Шунинг учун мазкур газетага обуна бўлиш, вилоят, шаҳар ва туманларда партия ташкилотлари томонидан амалга оширилаётган ишлар ҳақида газета орқали ўртоқлашиш катта аҳамиятга эга.

Бу йил Ўзбекистон республикасининг мустақилликка эришганига 5 йил тўлади. Ўзбекистон Миллий тикланиш партияси, вилоят ва туман, шаҳар партия ташкилотлари бу муҳим санани унга муносиб ҳисса қўшган ҳолда кутиб оладилар.

Тошпўлат ТОШЛОНОВ,
Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий Ҳайъати раисининг ўринбосари

Рамазон — руҳият тиниқадиган ой

ЙЎЛДА ЙЎЛДОШ БЎЛГАНЛАР

Воқеий ҳикоялар

Ёзувчи Хайриддин Султон қарийб йигирма йилдан буён улуғ ватандошимиз Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг ҳаёт ва ижод йўлини ўрганиш билан шуғулланиб келади. Унинг бу мавзудаги бир қанча бадиий ва илмий-оммабоп асарлари китобхонларга маълум. Бобур Мирзо ва бобурийларнинг тарихий изларини излаб, адиб ўндан ортиқ хорижий мамлакатларда бўлди. Айни кунларда у «Бобур — йўлбарс изидан» номли янги китобини ёзиб тугатди.

Эътиборингизга ҳавола этилаётган ушбу воқеий ҳикоялар 1992 йили — муаллифнинг Бобур илмий экспедицияси таркибида шарқ мамлакатлари бўйлаб амалга оширган сафари давомида битилган.

1. Абдулмажид

Машҳаддан чиқиб шундай шитоб билан йўл босдикки, асти қўяверинг. Ҳамроҳларим дамба-дам алмашиб машина ҳайдашади, кечасию кундузи йўл юрамиз. Ўн тўрт кишининг мендан бошқа деярли ҳаммаси устаси фаранг хайдовчи. Айниқса, Қори домлани айтмайсизми! У киши рулга ўтирганида мошина товуш тезлигида юрар экан. Беихтиёр кўзларимизни чирт юмиб оламиз. Тағин ҳам Зокиржон ака ҳай-ҳайлаб туради, бўлмаса, қанот боғлатиб учириб кетиши шубҳасиз.

Машҳаддан кейин Нишопур, Сабзавор, Ҳамадон сингари катта шаҳарлардан, турли қишлоқлардан, далалару водийлардан ўтдик. Шароит тақозосига кўра дуч келган мусофирхонада, ёки шундоққина дала-даштда тунаб боравердик. Аксар ҳолларда Аллоҳнинг уйи — масжидлардан бошпана топдик, нотаниш одамларни таниш, танишларни дўст тутиб мақсад сари илгарилайвердик.

Тасодифни қарангки, Машҳадда бизга қўшиб берилган янги сарбоннинг исми оғои Бобур экан. Эронзамин тупроғидан бизни бошлаб бораётган бу хушфеъл, серзавқ йўлбошчининг исми улуғ бобомиз номига монандлиги бизга тақдирнинг хайрли бир аломати бўлиб туюлди.

Алқисса йўл юриб, йўл юрсак ҳам мўл юриб, Теҳронга етиб келдик. Теҳронга кирдиг-у, адашиб қолдик. Сарбонимиз ҳам пойтахтни яхши билмас экан — қайси кўчадан қаерга чиқилади, тополмай хуноб бўла бошлади. Шу вақт бахтимизга йўл чеккасидан бизга тикилганча аста юриб бораётган бир ўспиринга кўзимиз тушди. Қори домла унга мурожаат этиб йўл сўради. Оқ юзли, хушқад, хушбичим, жамалак сочлари манглайи узра товланиб турган йигитча кулимсираб машинамизга яқинлашди. Салом-аликдан сўнг арзимизни диққат билан эшитгач, оғои Бобурга юзланиб, йўлни эринмай тушунтирди. Аммо сарбон хотирасига ишонмай яна қайта суриштира бошлаган эди, «Бой ота» бир имо билан ўспириннинг машинага чиқишини амр айлади. Танишдик, ҳол-аҳвол сўрашдик. Юз-кўзлари кулимсираб турадиган бу навқироннинг исми Абдулмажид Муҳаммад экан. Ўн тўрт яшар бу ўспирин улкан пойтахтни шундай яхши билар эканки, тажрибали сайрбон сингари бизни роса айлантирди.

Марказга яқин бир жойда тўхтадик. Шаҳар бениҳоя обод, ҳашаматли. Нима учундир менинг кўзимга кўпқаватли иморатлар камроқ кўринди. Аксарияти тўрт-беш ошиёнали кўркам бино, бир-бири билан ҳусн талашиб турган муаззам қасрлар. Кўчаларда машиналар тирбанд, ҳаракат тиғиз ва урилган-сурилган, пешонаси, ёнбоши қашқа машиналар кўп. Абдулмажид кулимсираб: «Агар мен персидент бўлсам эди, — деди болаларча соддалик ва жиддият билан, — мамлакатдаги барча эски машиналарни чиқартириб ташлар эдим».

Унинг беғубор орзусини эшитиб, кулиб қўйдик. Йигитча қарийб икки-уч соат биз билан бирга бўлди, бир пайт ташвишланиб, онаси уни дўконга юборганини эслади.

Абдулмажид, албатта, Бобур Мирзо ҳақида ҳеч нарса эшитмаган экан. Аммо бизнинг Ҳиндистон сари кетаётганимизни эшитиб, мақсад-муддаоларимизга жуда қизиқиб қолди.

«Агар онам ижозат берганида эди, сизлар билан бирга кетардим», деди у ҳавасманд бўлиб.

Унга Бобур Мирзо ҳаёти ҳақида қисқача сўзлаб бердим. Ҳазратнинг ўн икки ёшда Фарғона вилоятида подшоҳ бўлганини эшитиб, Абдулмажид хиёл ўйланиб қолди. сўнг масъумона табассум қалқиб: «Демак, мен икки йилни бекор ўтказиб юборибман-да», деди...

Сабзавор бир хиёбон қаршисида тўхтаб, нафас ростладик. Велосипед минган бир бола олдимизга яқинлашиб, Абдулмажид билан кўришди. Ўзаро ниманидир гаплашиб олгач, Абдулмажид велосипеднинг орқа ўриндиғидаги кажавадан музқаймоқ олиб, барчамизга бирма-бир тутқазди. Киссамизни кавлай бошлаган эдик, бола ҳам, Абдулмажид ҳам қўл силкиб, кулиб юборишди. Сўнг Абдулмажид велосипедга мингашиб, бизга яна хуш табассум ила боқди-да, тумонат оломон ичига кириб кўздан ғойиб бўлди.

... Ким билсин, балки у келгусида чиндан ҳам юртга подшоҳ бўлар? Ахир, Аллоҳ — улуғ, Аллоҳ — марҳаматли-ку!

2. Умар Байрам

Анқарада шаҳар марказида салобат тўкиб турган улкан Хожатепа жомеси ёнида тўхтадик. Жоме баланд яланглик устига жойлашган, тагида автобекат, ён-атрофида супермаркету муҳташам дўконлар. Буларнинг барчаси жомега қарашли бўлиб, улардан тушадиган даромад ҳам масжид эҳтиёжларига ишлатилар экан.

Ибодатхона 1967-1987 йиллар миёнасида бунёд этилган. Меъмори Хусрав Талъат исмли мутахассис, қурилишга ўша вақтдаги ҳисоб бўйича олти миллиарддан зиёд турк лираси сарфлаган. Бу маблағнинг бир қисмини халқ иона тарзида тўплаб берган, бир қисмини ҳукумат ўз зиммасига олган. Йигирма олтита қуббаси бор, ўн тўрттасига тилло суви юритилган. Ҳар бирининг баландлиги йигирма саккиз метрдан бўлган тўртта минора бу улуғ иншоотга янада фусун бағишлаб туради. Бир неча ҳамроҳлар ила шу минoралардан бирига чиқиб Анқарани осмон остидан томоша қилмоқликка муяссар бўлдик. Пешин намозидан кейин масжид имоми билан суҳбат қурдик ва у кишининг илтифоти билан Жамол ҳожи деган муаззин йигит бизни узангичда1 минора тепасига олиб чиқди ҳамда мазкур маълумотларни сўзлаб берди.

Жамол ҳожи айни кунларда яна Ҳаж зиёратига кетаётган экан. «Насиб ўлса, иншоаллоҳ, Маккаи мукаррамада кўришурмиз», дея биргаликда ният қилдик.

Кечқурун, хуфтонга чиққанимизда, намоз тугагач, ёнимдаги ўттиз беш ёшлар чамали бир йигит билан танишиб қолдим. Бизнинг Ўзбекистондан — Самарқанду Бухородан келаётганимизни эшитиб суюниб кетди. Исми — Умар Байрам, касби — тижоратчи, Истанбулда яшаркан, бу ерга савдо иши билан келибди. Анқарага синглиси тушган экан, ҳозир унинг уйида тураётган эмиш.

Умар Байрам очиқ юзли, очиқ кўнгил, киришимли, беғубор экан. У бизни машинамизгача кузатиб қўйди. Бу ерда гурунгимиз тағин пича давом этди, сўнгра у бизни ўзи қўноқ бўлиб турган хонадонга — бир пиёла чойга таклиф этди. Табиийки, ташаккур ва узр айтдик, аммо Умар Байрам қистаб ҳеч қўймади. «Бой ота»дан ижозат олиб, Адҳамжон, Орифжон ака ва мен борадиган бўлдик. Умар афанди суюниб йўл бошлади.

Жоме масжидидан бир-бир ярим километрча юриб, тўрт қаватли бинога кирдик. Умар Байрамнинг қариндошлари учинчи қаватда туришар экан. Мезбонлар — оқ-сариқдан келган паҳлавон бир йигит ва нозиккина, мовий кўзли бир аёл пешвоз чиқиб қарши олишди. Ичкарида яна бир эркак меҳмон бор экан. Ён томондаги хонада, тахта сўрида , ўша ерда ўтирган семиз, кекса бир хотин кўринди.

Кўришиб-сўрашиб, дастурхон атрофидан жой олдик. Ҳар кимнинг хоҳиш-истагига қараб, чой ва қаҳва тортилди. Умар Байрам оғзидан бол томиб бизни куёвига таърифлар, «ароба»да шундай узоқ йўлдан келаётганимизни, яна узоқ манзилларга кетажагимизни айтиб ҳайратга тушар, таомга ундаб парвона бўлар эди. У соддагина, билим — савияси ўзига яраша, умрида Бобур Мирзонинг номини, тарихини эшитмаган бўлиши ҳам эҳтимол, аммо қандайдир ички бир туйғу билан бизга чин дилдан ихлос қўйгани сезилиб турар эди.

Бундай ҳайрат-ҳавас туйғусини кейинчалик ҳам сафаримиз давомида яна кўп марта пайқадик. Ва бу бежиз эмас эди. Чунки дунё бизнинг бундоғ енгил машиналарга миниб сайру саёҳат қилишимизга ўрганмаган эди. Чунки шўро замонида биз хоҳ Чехословакия бўлсин, хоҳ Венгрия бўлсин, хоҳ Афғонистон бўлсин, албатта танк миниб борганмиз. Олам аҳли ҳам шунга кўниккан ва ҳар сафар бу каби ташрифларимизни юрак ҳовучлаб кутадиган бўлиб қолган эди. Шу боис ҳам чет элдаги кишиларнинг ҳайрати чексиз эди.

Ярим тунга қадар бу ўртаҳол хонадонда суҳбатлашиб ўлтирдик. Умар Байрам савдо-сотиқ ишларидан, маҳаллий урф-одатлардан сўзлаб гурунг берди, биздаги турмуш тарзини суриштирди.

Алҳосил, дастурхонга фотиҳа ўқилиб, ўрнимиздан турдик. Мезбонлар анча жойгача кузатиб қўйишди. Ҳаво илиқ, барча йирик шаҳарларда бўлгани сингари осмон ғуборли. Қўноғимизга қайтдик. Шерикларнинг икки-учтаси жоме айвонига жой тўшаб уйқуга кетган, баъзилари машина теварагида ҳангамалашиб ўлтиришибди. Тўртта азаматимиз машинанинг ичида хуррак отмоқда.

Ниҳоят чарчаган эканман, машинага кириб доимий жойимга ўлтирдиму мизғиб кетибман. Беш дақиқа ухладимми, бир соатми — билмайман, бир пайт кимдир дераза ойнасини чертаётганини сезиб уйғониб кетдим. Аранг кўзимни очиб, ташқарида, ғира-шира қоронғилик қўйнида турган Умар Байрамни кўрдим. «Тинчликми?» — дедим шоша-пиша ойнани очиб. У қўлидаги оқ жужун курткага ишора қилиб кулди: «Қардашим, на ўлди сана, урда қалдирмишсан...» Юрагим беихтиёр шиғ этиб кетди. Боя меҳмон бўлиб борган жойимизда курткамни ечиб қозиққа илган эдим, қайтишда паққос эсимдан чиқиб кетибди. Чўнтагида барча ҳужжатларим, топган-таянганим — уч юз эллик долларча ва эллик-олтмиш минг рубл ҳам бор эди... Энг муҳими, куртканинг ички чўнтагида йўл хотираларини узуқ-юлуқ битиб бораётган ёндафтарим ҳам бор эдики, унинг йўқолиши мен учун хийла қимматга тушган бўлур эди... Тавба! Девонанинг ишини худо ўнглайди, деганлари шу бўлса керак. Агар бордию куртка йўқолиб кетганида, ҳозир бутунлай бошқа гапни — «Камбағални туянинг устида ҳам ит қопади» деган мақолни ёзиб ўлтирган бўлурмидим...

У ҳолда... у ҳолда бу ҳикоялар ҳам йўқолиб кетган ва сиз ҳам уни тингламаган бўлур эдингиз. Шунинг учун хулосаи калом ўрнида такрор айтаманки, меҳрибон ва марҳаматли Аллоҳга минг бора шукур!

3. Ёсир

Кун бўйи шамол, қум бўрони ичра йўл босдик. Бўроннинг шиддатидан кўз очиб бўлмайди, машиналар чайқалиб-чайқалиб кетади, ув тортаётган шамол қум зарраларини ойналарга олиб келиб уради, ҳали-замон бутун еру кўк қум-тупроққа кўмилиб кетадигандек туюлади.

Тонгдан шомга қадар бетўхтов йўл босдик.

Манзара якранг: тап-тақир чўл. Аҳён-аҳён бир ор бир туя, автоёқилғи бекатлари, кўприклар учрайди.

Маккаи мукаррамадан мамлакат пойтахти Ар-Риёзга қадар — минг километр. Соат бешларда муҳташам бу шаҳарга етиб келдик. Машинамизнинг мотори қизий бошлади — юриш сустлашди. Устахона топиб, уч соат шу билан овора бўлдик. Ҳа деганда тузалмади.

Бугун жума — дам олиш куни бўлгани сабабли тепасига «Тойота» деб ёзилган катта бир устахона қаршисида тўхтадик. Рўпарада турк йигитлар хизмат қиладиган ошхона бор экан, кириб тановвул қилдик.

Шом намози муаззам бир иморат — Саудия Арабистони подшоҳининг акаси Холид ибн Абдулазиз қурдирган оқ масжидда ўқилди. Намоздан сўнг яна шаҳар айландик. Ранг-баранг чироқлар шуъласига чўмган шаҳарда тунги ҳаёт қайнайди. Бу ерда нима кўп — масжид кўп. Ана шундай ибодатхоналарнинг бирида қўноқ бўлдик. Масжид ташқарисида, шундоққина катта кўча четида, «уйқухалта»ларимизга кириб ётдик. Кечаси иссиқ, дим бўлди, чивину пашша чақди.

Соат бешда кун ёришиб кетди. Бомдод намози соат тўртда ўқилди. Намоздан сўнг масжид имоми биз билан танишиб, ҳол-аҳвол сўради.

Маълум бўлишича, устахона саккиздан кейин очилар экан, унга қадар масжидга кириб салқинлаб туришни таклиф этди. Имомнинг ёнгинасида тўққиз-ўн ёшлардаги, қора, қўнғироқ сочли, пешонаси ёрқин бир бола диққат билан гапга қулоқ солиб турар эди. Билсак, у имомнинг ўғли бўлиб, исми Ёсир экан. «Ҳа, Ёсир ибн Арофат!» дедим мен ҳазиллашиб. Бола сўзимни эшитиб, лабларини чўччайтирди, қалин, қуюқ киприкларини пирпиратиб бош чайқади. «Ёсир ибн Абдулазиз!» деди ёшига ярашмаган қатъият билан.

Кун эрталабдан ёниб чиқди ва замину осмонни бешафқат қиздира бошлади.

Соат еттиларда имом Абдулазиз ҳузуримизга чиқиб, бизни хонадонига — бир пиёла чойга даъват қилди.

У кишининг уйи шундоққина масжид биқинида экан. Кенг, ёруғ бир хонада дастурхон солиниб, нонушта ҳозирлаб қўйилган, таом устида гурунглашиб ўлтирдик. Имом ҳазратларининг беш ўғли бор экан: Абдураҳмон, Холид, Аҳмад, Анас, Ёсир. Ёсир — кенжатой бўлгани туфайли отасининг эркаси экан, азиз меҳмонларга хизмат қилиш унга топширилганида бениҳоя мамнун бўлиб елиб-югурарди.

Имом домла бизнинг сафар саргузаштларимизни табассум билан тинглади. Ҳаж зиёрати билан барчамизни муборакбод этиб, мавсумнинг баъзи бир жиҳатлари ҳақида сўзлади. «Бизда Ҳаж пайти одамнинг нархи арзон, ҳожилар кўплигидан меҳмоннинг иззатига етиш қийин, шунинг учун бошқа бир пайт бафуржа келингизлар», деди. Бунга жавобан Ҳожи ака: «Тақсир, ўзи одамнинг нархи ҳамиша арзон», деди. Кулишдик. Мезбонимиз кулги аралаш бир ҳикоятни сўйлади: Ҳаж кунларида бир дўкондор савдо қилиб турганида, ўғлинг ўлди, деган хабар келибди. Майли, кўмиб қўя қолинглар, ҳозир фурсатим йўқ, деб жавоб қилибди...

Чиндан ҳам, бир ойлик Ҳаж мавсумида аҳли тижорат ўн бир ойлик тирикчилигини қилиб олади.

Имом Абдулазиз қўлидан келганича бизга ёрдам беришини изҳор этди. Бир дўстига сим қоқиб, машина хусусидаги дардимизни тушунтирди. Сўнгра жилмайиб: «Мафи мушкул» — «Муаммо йўқ», деб қўйди.

Дастурхонга фотиҳа ўқилиб, «Бой ота» бошчилигида икки-уч киши устахонага қараб кетди, қолганлар тағин масжидга кириб ўлтирдик.

Кун қизигандан қизиди. Масжиднинг таҳоратхонасида душ бор экан, шундан чиқмай қолдик. Ташқари чиқишингиз билан жиққа ҳўл уст-бошингиз беш дақиқада қуриб қолади.

Имомнинг катта ўғли Абдураҳмон чой дамлаб келтирди. Ортидан Ёсир инқиллаб-синқиллаб бир сават хурмо кўтариб келди. Уларни дуо қилиб, хурмодан танаввул этдик, чой ичдик. Ёсир — ниҳоятда шўх-шаддод бола, нақ олов, осмонга сапчийди, бизга меҳрибончилик кўрсатишдан тўхтамайди: гоҳ сув келтиради, гоҳ катта товоққа уйилган пўртахол, норинж меваларидан олиб қўлимизга тутади.

Тушликка имом домла яна хонадонига чорлади. «Йўқ», десак, қаттиқ ранжийдиган. Узун-қисқа бўлиб тизилишиб бордик. Товуқ гўшти солиб дамланган сабзисиз палов, қаҳва, ҳўл мева тортилди.

Имом Абдулазиз таомдан сўнг биз жаҳонгашта мусофирларнинг ҳаққимизга дуо қилиб, эсон-омон юртимизга етиб олишимизни тилади. Қалин, кўркам соқолини сийпалаб туриб, бир нақл ривоят қилди:

«Бир киши Афлотундан сўрадики: «Бир неча йил дарё сафарини қилдинг. Дарёда нима ажойиб кўрдинг?» Афлотун жавоб бердики: «Энг ажойиби будурки, дарёдин канорага саломат чиқдим», деди».

Хўб зарофатли одам экан имом Абдулазиз.

Пешиндан кейин яна масжидда худо деб кутиш билан машғул бўлдик. Бекорчиликдан Чейзнинг «Нилуфар гулчамбари» романини ўқидим. Кучли руҳий таҳлилга асосланган бу асар Ветнам ҳақида, Сайгон режими, бахтсиз бир муҳаббат ҳақида ҳикоя қилади. Сюжет камон торидек ниҳоятда таранг. Мутолаа кўнглимда алланечук ажиб ва хазин ҳиссиётлар уйғотди.

Аср пайти намоздан сўнг баланд бўйли, қуюқ қора соқолли, кўзлари маънодор боқадиган бир киши олдимизга келиб, салом-алик қилди. Имом домла таништирди: у шу масжидни қурган меъмор-муҳандис экан. Очиқ чеҳра билан пича суҳбатлашгач, барчамизни уйига — кечки таомга таклиф этди.

Иккинчи машинамизнинг ҳам бир қанча таъмирталаб жойлари бор экан, унинг эртага соат ўн бирга тайёр бўлишини айтишди. Демак, чор-ночор бу кеча ҳам шу шаҳарда қолар эканмиз.

Ҳаво азбаройи исиб кетганидан кондитсионерлар ҳам масжидни совутолмайди. Ҳаммамиз муз солинган сувга зўр бера бошладик.

Ниҳоят, қуёш ботиб, жазирама тафти бир оз қайтгандек бўлди. Оқшом чоғи меъмор-муҳандис Холид ар-Рашид хонадонига бордик. Имом домла ва ажойиб кийимлар кийиб ясанган Ёсир бизга етакчилик қилишди.

Меъмор жаноблари бағоят давлатманд киши экан, қора мармардан қурилган ҳашаматли саройда зиёфат берди. Зиёфат зўр ўтди, аммо суҳбатнинг мазаси бўлмади: Қори домланинг томоғи оғриб, бир оғиз ҳам гапиролмай таржимонликка ярамади. Ярим соатлар чамаси имо-ишора билан гунглар каби «гурунг» қилиб ўлтирдик, сўнг дастурхонга таклиф бўлди. Холид ар-Рашид имом Абдулазиз ва Ёсир билан, биз эса ҳижолатли илжайиб, ўзаро суҳбатлашиб, анвойи таомлардан тановул этдик. Суҳбат асносида мен аста дедимки: «Бу одам ҳам гўёки ўн тўртта соқовни меҳмондорчиликка чақиргандек бўлди...»

Жаноби меъмор қўлларини ёзиб жилмаяр, елкаларимизга кафтини дўстона қўйиб, дастурхонга даъват қилар эди.

Бу кунги ўлтиришимизда тил иштирок этмаса-да, дил иштирок этаётганини барчамиз сезиб турар эдик.

Баъзан ёлғиз одам ҳам бир оғиз лутфу карамли, биргина хатти-ҳаракати билан бутун миллат, бутун халқ ҳақидаги тасаввурларни буткул ўзгартириб юбориши мумкин. Бу сафар айни шу ҳолнинг шоҳиди бўлиб турар эдик.

Тун ярмига яқинлашганда меҳмондўст муҳандис билан ҳар ким ўз тилида эзгу ва қизғин тилакларини изҳор этган ҳолда хўшлашдик.

Эрталаб, бомдод намози ўқилгач, имом домла тағин чойга чақириб чиқди. Кўп ҳижолат тортиб, узр айтдик. Чунки «бир пиёла чой», билмадим, неча самоварга айланиб кетган эди-да!

Аммо бормасликнинг ҳам иложи йўқ эди: «олов бола» — ёқимтой, ширинтой Ёсир, кўзлари чарақлаб , қизғин бидирлаганча қўлимиздан, этакларимиздан тортқилаб, уйи томон судрар эди.

«Аё биродарлар, нега ҳижолат бўласизлар? Мусофир экансизлар, ахир, Аллоҳнинг даргоҳида ҳаммамиз ҳам мусофирмиз-ку», деди шафқатли имом мулойим жилмайиб.

Ярим соатларда лазиз нонушта ҳам ниҳоясига етди. Имом ҳазратлари барчамизга биттадан бағоят гўзал чоп қилинган Қуръони карим китобини туҳфа қилди. Кўзларимизга суртиб қабул этдик. Баҳоли қудрат биз ҳам у кишига ҳадя берган бўлдик.

Соат ўн иккиларда имом ва унинг ёнида қатор тизилишиб турган беш ўғли билан хўшлашиб, йўлга тушдик. Кўзлари жавдираб-ёниб турган кичик дўстимиз Ёсир билан алоҳида меҳр ва севги ила хайрлашдик. Ўн-ўн беш қадам юрган ҳам эдикки, ортимиздан кимнингдир қичқирган товуши эшитилди: оппоқ кўйлаги, қоп-қора сочлари шамолда тўзғиганча Ёсир югуриб келарди!

«Бирор нарса қолиб кетдимикан?» деган гумонда, ҳайдовчимизга машинани четроққа чиқариб тўхтатишни буюрдик. Эшикни очиб, пастга тушдик.

Ёсир ҳансираганча етиб келди, энтика-энтика нимадир деди. Қори домлага юзландик. «Оббо, сен-эй», — деди Қори домла хирилдоқ товушда ва уни бағрига босиб, бизга қаради. — «Яна қачон бизнинг уйга келасизлар,» — деяпти...

«Эҳ, Ёсир!.. Келамиз, Аллоҳ насиб этган куни албатта келамиз», дея ваъда бердик биз.

«Ёсир Арофат, яхшиси, ўзинг биз билан кетақол Ўзбекистонга», дея ҳазиллашдик биз.

Ёсир жиддият билан чимирилди, кафтини кўксига қўйиб, «Ёсир Арофат мафи, Ёсир ибн Абдулазиз!» — дея хитоб қилдида, жажжи қўлчасини бериб, ҳаммамиз билан хайрлашгач, машинадан тушиб қолди ва то катта йўлга чиқиб олгунимизга қадар ёнма-ён қўл силкитиб борди.

Барчамиз мутаассир бўлиб қолдик. Кимдир фарзандини, кимдир невараларини эслади.

Уйдан чиққанимизга роппа-роса ўттиз уч кун бўлган эди.

Хайриддин СУЛТОН

1. Узангич — лифт

Фикрлашайлик

ТАСАВВУФИЙ ШАРИАТ НИМА?

Ўзбек илм-фани ўзининг минг йиллик тарихида тасаввуф таълимотига асосланган равишда ривожланган ва жаҳон тафаккур силсиласига муносиб ҳисса қушган. Афсуски ҳозирга қадар кўпгина олимларимиз ҳам бу таълимотнинг сирларидан тўлиқ воқиф эмаслар. Айримлари билиб-билмай у ҳақда кўп гапларни ёзиб юборишмоқда. Билмасдан ёзиш бу таълимотдан маърифат олишга эмас, безишга олиб келади. Шу сабаб биз бу ўринда Шариат аҳкомларининг тасаввуфий маъноси хусусида сўзлашни лозим топдик. Фикрларни асослашда кўпчиликнинг иноништ учун ёркин манба — Алишер Навоийнинг «Насойимул-муҳаббат мин шамойим ул-футувва» асаригагина мурожаат қилдик.

Маълумингизким, соф тасаввуф «ислом дини бағрида куртак ёзган». Айни пайтда исломнинг асосини беш рукн ташкил этади. Булар: иймон келтирмоқ, закот бермоқ, рўза тутмоқ ва имкон қадар ҳаж қилмоқ. Шариат аҳкомлари аталмиш бу рукнларнинг сўфийлар наздидаги маънолари қуйидагичадир:

1) Иймон келтирмоқ. Оддий киши «ло илоҳа Иллаллоҳу Муҳаммадур расулуллоҳу» деса мусулмон бўлади. Сўфий эса «тавба» удумидан сўнг бу калимани тиловат қиларкан, ундаги «Оламда илоҳий борлиқдан ўзга мавжудлик йўқ, фақатгина Ҳақ борлиғи боқий ва барча нарса ўткинчидир» деган маънони уқади. Бундай маънонинг моҳиятидан у ҳаяжонланиб кетади ва Ҳақнинг чин бир қудратли куч эканлигига ишонч ҳосил қилади. Сўфий қанча яшаса ҳам барибир кетажагини шу лаҳзадаёқ англайди. Биладики, у Борлиқдан бир заррагина, холос. Шу сабаб юқорида эслатганимиз Навоийнинг «Насойим» асарида айтилишича, сўфийлар «бир лаҳза андин (иймон калимасидан — А. Ё.) ғофил, балки бир турфатул-айн (кўз очиб юмгунча) ғойиб бўла олмаслар».

Шундай қилиб, иймон келтирмоқ деганда сўфийлар ақл ҳудудига ўтиб, ўзининг ким эканлигини англашни тушунадилар. Аҳвол шу даражага етганки, баъзи сўфийлар бу калимани эшитганида жон берганлар. Чунки улар ҳар бир қадамлари одил Ғаффорнинг назоратида эканлигини ҳис қилиб яшаганлар. Бу ҳол ўз вақтида иймонфурушликнинг ҳам олдини олган, албатта...

1) Намоз ўқимоқ. Сўфийлар намозни кўнгилнинг юмшаш ва ақлнинг тафаккур сари интилиш они деб тушунганлар. Пайғамбар ҳам буюрмишлар: «Ас-салату меъражал-мўъмини» — «намоз — мўъминнинг меърожидир». Шу сабаб сўфийлар намозга ғоятда ружу қўйишганди. Боязид, Мансур, Яссавий кабиларнинг ўқиган намозлари ақлни лол қолдиради. Мисол учун Мансур Ҳаллож (в. 922 й.) бир кеча-кундуз минг ракъат намоз ўқирди ва қатл этиладиган куни беш юз ракъат ўқиганди («Насойим»). Демак намоз — илоҳий синоатга ботишдир. Тафаккур ҳосил қилиш намоздан мақсаддир.

3) Закот бермоқ. Мусулмон одам ҳалол мулкининг маълум қисмини мискинларга бахшида қилади. Бу — закотдир. Лекин сўфий закот деганда ўзга учун бор-будини нисор этишни тушунади. Шайх Шиблийнинг (IX аср) айтишича, Абу Бакр Сиддиқ ҳазратлари беш дирам закот сўралса, 25 дирам қилиб берарканлар. Нега, десалар «Шукронасига бердим 200 дирамни» деркан («Насойим»). Илло, сўфийнинг закоти — дунёвийликдан мосуво бўлишдир. Дунёсевар кўнгилни занг босган бўлади.

4) Рўза тутмоқ. Сўфийларнинг рўзаси шуки: «Ҳақ субҳонаҳу ва таолодин ўзга ҳеч нима хотирға кечмакдур ва рўзани доимий кўнгулға буюрурлар» («Насойим»). Улар ўз идеаллари бўлмиш Ҳақ ишқиға шу қадар бериладиларки, кўнгилларида маънисиз нарсанинг кечишига ўрин қолмайди. Қорин тўйғазаман дея ҳаром-ҳаришга қўл уриш уларга ёт, бунга вақтлари ҳам йўқ. Ўз фикрларидан завқ олиб ҳузурланадилар. Сўфийнинг рўзаси деганда ҳеч нарсадан қувват олмасдан ҳамиша порлаб турувчи Қуёшни кўз олдингизга келтиринг...

5) Ҳаж қилмоқ. Сўфий ҳаж деганда биронта мавжудотга озор бермасликни тушунади. Хожа Абдулвафои Хоразмий кабилар эса ҳатто ўғрини ҳам ранжитмаганлар («Насойим»). Навоий, Машраб сингарилар эса «Бир кишини шод этишни чинакам ҳожи бўлиш» дея талқин этганлар. Шундай қилиб тасаввуфона ҳаж — йиғлаётганга қўшилиб йиғлашдир.

Ушбу беш рукн адо этилгач, одобли бўлиш, хушфеъл ва ризо ҳолда юриш, сабр-тоқатли, тўғрисўз бўлиш каби ҳоллар ҳам ўталади. Буларнинг барчасини тасаввуф «шариат» дейди. Маълум бўладики, тасаввуфда шариат бу — онгли яшаш қоидаларининг жаъмидир. Бунга фақат хосларгина амал қила оладилар, холос.

Диққат қилсангиз, тасаввуф шариат аҳкомларини маърифий талқин қилади. Кези келганда бир ҳақиқатни айтмасдан ўтолмайман. Баъзи тенгкур дўстларим, кеч намозга ўтирдилар. Вақтида ичишган ва ҳозир тавба ҳам қилишган. Лекин улар баъзан Навоий, Машраб мутасаввиф бўлганлар, диндан четлашганлар, деб айб қўйишмоқда. Қандайдир кескин мутаассиблик нуқтаи назарига ҳам ўтиб олишмоқда. Ҳатто давраларда намоз ўқимаганларни камситиш, уларга дашном бериш пайида бўлишмоқда. Уларнинг «Қуръон»дан ва бу борадаги оятларидан («Ло икраҳа-д-дин...») хабарсизликлари ошкор бўлиб қолмоқда. Яъни динда зўрлик йўқ. Ишонасизми йўқми, улардан бири Машраб ижоди хусусидаги кандидатлик диссертатсияси ёқлаш учун ёзаётган илмий ишини ташлаб юборди. Афсуски, бу ҳол дин ғояларини фанатик тушунишдир. Машраб агар шаккок бўлганида мусулмон тарихи, ислом маданияти уни бунчалар қадрламас эди. Мутаассиб даражасига тушган кишилар албатта манба ўқиб фикрлашдан кўра, бир нодоннинг гапига инониб, намоз ўқимаганни таҳқирлашни афзал билишади.

Зеро, тасаввуф — зоҳирий ботилликни рад этади. Шу сабабли Шарқнинг энг суйикли фарзандлари ўз тақдирларини у билан боғлаган эдилар.

Абдумалик ЁҚУБ

КИМГА ҚАНДАЙ ҚУРОЛ БЕРИЛГАН?

Яратган Аллоҳ жамики мавжудотни тирикчилигини таъмин этадиган, уни турли бало-офатлардан ҳимоя қила оладиган яроғ билан қуроллантирган. Дейлик, отни оёғи боқади, тошдан қаттиқ туёқлари унга ҳимоя воситаси бўлади. Арслон, йўлбарсни пўлатдек мустаҳкам тирноқ ва ўткир тишлари озиқлантиради. Қушларни қаноти асрайди. Тошбақага тош косаси паноҳ бўлади.

Одамга-чи? Унда хавф-хатардан қочишга имкон берадиган қанот ҳам, отникидек пайдор, бақувват оёқ ҳам, арслон, йўлбарсникидек тирноқ ҳам, тошбақаникидек бошпана ҳам йўқ. Демак, одам жисмонан улардан заиф. Аммо ана шу жисмонан ожизу нотавон жонзот жамики махлуққа зўрлигини ўтказади. Унинг ҳукму иродаси билан шамолларга бўй бермас югурик отлар жиловланади, арслон, йўлбарсдек ваҳшийлар оловли чамбараклардан сакраб, томоша кўрсатади.

Тошбақалар қайноқ сувга солиниб, чақалоқдек чинқиртирилиб, гўшту тошга ажратилади. Одамнинг бунчалик қудратли бўлишига нима имкон беради? Унинг ожиз дастини нима дароз этади? Шубҳасизки, ақл-идроки уни қудратли бўлишига имкон беради, дастини устун қилади. Афсуски, ана шу ақл-идроки билан одам ўзини улғайтириши ҳам, хароб қилиши ҳам мумкин. Улуғ Аллоҳ инсонни ўзининг мўъжизаси қилиб бино этганидан уни борлиқдаги ҳеч бир куч енга олмайди. Ақл-тафаккурини одам Аллоҳ буюрган ишларга мувофиқ ишлатса, табиатнинг барча неъматлари — осмондаги булут ҳам, даштру даладаги ўт-ўлан ҳам, тоғу тошдаги қурту қумурсқа ҳам унинг фаровонлигини таъмин этишга бел боғлайди. Агар ақл-тафаккур куфрга йўналса, Аллоҳ хуш кўрмайдиган ишларга хизмат қилгудек бўлсачи? Унда одамлар ўзларини ўзлари хароб қиладилар. Чолу кампирни, аёлу эркакни йиғлатиб, оламни вайронага айлантирадиган урушлар бўлади. Одамлар ўртасидаги урушлар, низолар эса аввало уларга ато этилган ақл-тафаккур маҳсули бўлмиш фикр туфайли туғилади.

Одамлар теварак-атрофидагиларнинг қиёфалари, ранг-рўйларининг хилма-хиллигига бемалол одатланиб яшай оладилар. Аммо улар фикрларининг турлича бўлишига тоқат қилолмайдилар. Чидай олишмаганидан можаролашадилар, урушлар қилиб, бир-бирларини ўлдирадилар, юртларини бузадилар, харобага айлантирадилар. Дилда адоват туғдирадиган, тийиқсиз ғазаб, нафрат ундирадиган Фикрнинг қиёфаси, шаклу шамойилини афсуски кўриб бўлмайди. Агар бу мумкин бўлганида эди дунёни ҳайкаллар босиб кетармиди! Чунки одам ўз фикрини ҳамма нарсадан юксак қўяди. Ота-она сўзига итоат қилгиси келмайдиган ўғил-қизни ўз фикри кучлантиради. Дилидаги шайтоний фикр жазавасидан кекса кампир, нуроний чол насиҳатларига ўспирин норозилик билдиради, ҳатто ҳақорат билан жавоб қайтаради.

Одам умр бўйи ўзига ҳамфикр ахтаради. Бировни фикрдошига айлантириш, уни ўзининг ҳақлигига ишонтириш учун ўлиб-тирилади. «Фалони жаллод бўлган. У амирнинг одамкуш қассобидан кўра минг марта ёвузлик қилган. Ана шуни англамаяпсиз. Ўзи ҳеч нарсани тушунмайдиган одам экансиз. Сизни бундай деб ўйламаган эдим», дея жиғибийрон бўлиб, ўлиб кетган ёзувчи, шоирни ёмонлайди. «У ҳақида худди мен айтгандек ўйланг. Фикрларингизни буткул унутинг», дея сочлари тўзғиб чинқиради. Чунки «Бу хусусда мен бошқачароқ ўйлайман» деган фикрингиз унинг асабларини қақшатиб, вужудига ўқ бўлиб санчилади. Ана шу ўқ оғриғидан рўпарадаги ҳамфикр бўлмаганни босиб, янчиб, эзиб ташлагиси келади. Уни хундор душмани деб билади. Ҳамфикр бўлмагани учун ашаддий ёви деб қарайди. Гоҳ зимдан, гоҳ ошкора ҳужумга ўтади. Кўринмас қудратли куч — Фикр ана шу тарзда кўрган кўзни қақшатиб, ёш оқизадиган моддий, маънавий-руҳий фожиаларни келтириб чиқаради.

Бақир-чақирлар, можаролар, низо, адоватлар аслида маънавияти ғариб одамларнинг одати бўлади. Маънавияти баркамол одамлар эса ҳамфикрларини қанчалик қадрласа, ўзга фикрларга ҳам шунчалик ҳурмат билдиришга интиладилар. Кенг феъллик қилиб, мурувват кўрсатишади. Баджаҳллар ўз мулоҳазаларини ўтказиш учун зўриқса, маърифатли одамлар ўзгалар фикрини ҳам эътиборга олиб иш тутишни ўз таомилларига айлантирадилар. Чунки улар фикр Аллоҳнинг одамзотга ато этган қудратли қуроли эканини тушунадилар.

Абдулла УЛУҒОВ

XX аср донишмандлари

Эрих ФРОММ

УНУТИЛГАН ТИЛ

Эрих Фромм (1900-1980)нинг номи ўзбек ўқувчиларига яхши таниш эмас. Лекин уни барча тараққий этган мамлакатларда билишади ва катта қизиқиш билан ўқишади. XX асрнинг энг йирик донишмандларидан саналмиш бу руҳшунос ва сотсиолог неофрейдизм, яъни Фрейд асос солган психоанализ (руҳий таҳлил) таълимотининг янгича талқини бўйича йирик мутахассисдир. Нафақат психоанализ, экзистенсиализм, персонализм, герменевтика ва сотсбиология оқими вакиллари ҳам унинг фалсафий оламидан баҳраманд бўлиб келишмоқда. У асримизнинг гуманистик тафаккури тараққиётига сезиларли таъсир этган ва замонавий этика ҳамда сиёсий фалсафанинг шаклланишига катта ҳисса қўшган ажойиб донишманддир.

Қуйида парчаси эътиборингизга ҳавола этилаётган «Унутилган тил» рисоласи Эрих Фроммнинг қаламига мансуб энг жозибали асарлардан биридир. Фрейд билан унинг шогирдлари Юм ва Зилберерлар орасидаги тафовутларни ўзига хос тарзда таҳлил этибгина қолмай, «Унутилган тил» рисоласида Фромм туш ҳодисасининг афсона ва ривоятлар сингари ўта аҳамиятли ва одам ҳаётининг энг сирли ҳодисаларидан бири эканлигини ҳар томонлама асослаб беришга уринади. Бу асар ўзбек ўқувчиларига манзур бўлади деб умид қиламиз.

ТАРЖИМОН

ТУШ, ЭРТАК ВА АФСОНАЛАРНИ ТУШУНИШ ФАНИГА КИРИШ

Тушунарсиз туш очилмаган мактубга ўхшайди.

ТАЛМУД

Ақлли одам — бу энг аввало ҳайратланишга қодир одам эканлиги рост бўлса, у ҳолда бу тасдиқ замонавий одамнинг ақли борасидаги анчали изоҳдир. Саводимизнинг юксаклиги ва умуман маълумотларимизнинг зўрлигига қарамай, биз бу лаёқатни — ҳайратланиш қобилиятини йўқотдик. Агарда ўзимизга бўлмаса, у ҳолда... қайсидир мутахассисга ҳамма нарса аён деб ўйлаймиз. Чиндан ҳам, ҳайратланиш ноқулай, бу ақлий доиранинг торлиги аломати ҳисобланади. Ҳатто болалар ҳам жуда кам ҳайратланадилар ёки ҳайратларини яширишга ҳаракат қиладилар; ёш ўтиши билан бу лаёқат бутунлай йўқолиб кетади. Тўғри жавоб топиш муҳимроқ, тўғри савол бериш эса, унчалик аҳамиятли эмас деб ўйлаймиз.

Ҳойнаҳой, шунақа хулоса, ҳаётимизнинг энг сирли ҳодисаларидан бири бўлмиш тушнинг нега бизларни кам ҳайратга солишини ва олдимизга кам савол қўйишини қисман ифодалаб беради. Ҳаммамиз ҳам тушлар кўрамиз; тушларимизни тушунмаймиз ва шунга қарамай жуда бўлмаганда уйғоқликда содир этадиган мантиқий ва мақсадга йўналтирилган сайъ-ҳаракатларга нисбатан ўзимизни гўё ҳеч қанақа ғалати нарса бошимиздан кечмагандек тутамиз.

Уйғоқлигимизда, бизлар фаолмиз ва ақллимиз, ўз мақсадларимизга эришиш ва зарур бўлса уларни таъминлаш учун ҳамма нарсага тайёрмиз. Биз ҳаракат қиламиз ва кузатамиз; нарсаларга четдан, уларни суиистеъмол қилиш ва ўзгаришлар киритиш назари билан қараймиз. Бироқ кўпинча бизларга тасаввур етишмайди ва болалар билан шоиртабиат одамларни инобатга олмаганда, тасаввуримиз воқеаларни одатдагидек такрорлашдан ва кўникмаларимиз таркибига кирадиган ҳоллардан нарига ўтишга камдан-кам ярайди... Ўзимизни одатдагидек, лекин қанақадир зерикарли тутамиз. Кундузи кузатиладиган манзараларни «воқелик» деб атаймиз ва «реалист» эканимиз билан фахрланиб, онгли равишда воқеликка таянамиз.

Уйқумизда биз гўё мавжудликнинг бошқа бир ҳолатида уйғоқмиз. Тушлар кўрамиз, тасаввуримизда илгари ҳеч ўнгимизда содир бўлмаган, баъзида ҳатто ҳеч нарсага ўхшамайдиган воқеаларни яратамиз. Баъзида ўз қаҳрамонлигимизни, баъзида аблаҳлигимизни кўрамиз; баъзида жозибали манзаралар жонланади ва бахт ёлқинига чулғанамиз; кўп ҳолларда ёмон ваҳимага тушамиз. Лекин, ролимиз қанақа бўлмасин, бу бизнинг тушимиз, унинг муаллифи ўзимиз, ўша воқеани ўзимиз яратдик.

Тушларнинг кўпчилигида битта умумий хусусият бор: улар ўнгимизда онгимиз бўйсунадиган мантиқ қонуниятларига бўйсунмайдилар. Вақт ва мувозанат қонуниятлари ўз аҳамиятини йўқотади. Ўлган кимсаларни тирик ҳолатда кўрамиз; қачонлардир бўлиб ўтган воқеаларга гувоҳ бўламиз; бир вақтнинг ўзида тушда содир бўлаётган икки ҳодиса, балки ўнгимизда битта вақтда содир бўлолмасди. Қолаверса, биз мувозанат қонуниятларига аҳамият бермай қўямиз. Ҳеч бир қийинчиликсиз олис масофани бир сонияда босиб ўтамиз ёки бир вақтнинг ўзида икки жойда пайдо бўламиз. Тушда иккита алоҳида одам битта қиёфага бирикиши ва битта одам бошқасига айланиб қолиши мумкин. Ўнгимизда фаолиятларимизни белгилайдиган вақт ва мувозанатнинг чекловчи кучи йўқолиб, тушимизда биз чинакамига олам яратамиз.

Тушлардаги яна бир ғаройиб хусусият эътиборга моликдир. Биз узоқ йиллар давомида ўнгимизда эслолмаган, балки кейин ҳам эслашимиз мумкин бўлмаган воқеалар ва одамлар ҳақида ўйлаймиз. Тушда улар кўпинча бизлар эслаб юрадиган қадрдонлардек пайдо бўладилар. Ўша, ўзгача, тунги ҳаётда, гўёки борлигини бизлар кундузи ҳатто хаёлимизга келтирмаган, кўплаб бошимиздан ўтган ва хотирамизга муҳрланиб қолган нарсаларнинг жамғармаларини топиб оламиз. Шунча ғалати аломатлари бўла тўриб, тушларимиз бизларга ўнгимизда бошимиздан кечадиган барча ҳодисалар каби чинакам бўлиб туюлади. Тушда «гўёки» деган нарса бўлмайди. Туш — бу ҳақиқий, шунчалик чинакам ҳаётки, беихтиёр икки савол туғилади: воқелик нима ўзи? Қаёқдан биламиз — тушимизда кўрганларимиз чинми ёки ўнгимиздагилари? Бу фикрни бир хитой шоири хўп қойиллатиб ифолаган: «**Ўтган кечаси кўрган тушимда капалак эдим, энди эса капалак эканлигини тушида кўрган одамманми ёки одам эканлигини тушида кўраётган капалак? — ҳайронман**».

Уйғонганимизда, кечаси бошимиздан кечган ўша ёрқин, жонли воқеалар шунчаки ғойиб бўлибгина қолмай, баъзида зўрға-зўрға эсимизга тушади. Тушларнинг кўпчилиги бутунлай унутилади: тушимизда ўзга оламда яшаганимизни эслолмай қоламиз. Уйғониш лаҳзаларида баъзи тушларимизни ғира-шира эслагандек бўламиз, лекин кейинги сониянинг ўзидаёқ улар хотирадан изсиз йўқоладилар. Фақат тушларнинг айримларигина чинакамига эсда қоладилар. «Мен туш кўрдим» деганда, айнан ўшаларни назарда тутамиз. Бизларга гўё ажойиб ва ёвуз руҳлар ташриф буюрадилар ва тонг отиши билан тўсатдан ғойиб бўладилар, улар билан қанчалик берилиб мулоқот қилганимизни эслолмаймиз.

Лекин энг ажабланарлиси, ҳойнаҳой — бу уйқумизда ақлимиз ҳосил қиладиган нарсаларнинг қадим замонлар ижодиёти — афсоналарга ўхшашлигидир.

Ҳозирда афсоналар бизни унчалик ҳайратга солмайди. Агар улар динимиз таркибига кирган ва фойдаси тегиб турган бўлса, биз уларга ҳурмат билан ёндошамиз — шунчаки бўлса ҳам — анъаналарни ҳурматлаймиз; агарда улар анъаналарга таъаллуқли бўлмаса, у ҳолда биз уларни фандан бехабар қадимий одамларнинг болаларча содда мушоҳадалари маҳсули деб ҳисоблаймиз. Нима бўлганда ҳам... афсоналарни биз қанақадир мутлақо бизларнинг фикримизга бегона дунёга таъаллуқли деб ҳисоблаймиз. Шунга қарамай, бир нарса борлигича қолади: тушларнинг аксарияти ҳам шаклан, ҳам мазмунан афсоналарга ўхшайди ва кундузи афсоналарни ғалати, бегона ҳисоблаб, кечқурун ўзимиз афсоналар яратиш лаёқатини истифода этамиз.

Худди тушдагидек, вақт ва мувозанат қонуниятлари бошқарадиган дунёга зид бўлган драматик воқеалар, афсонада ҳам содир бўлади: оламни халос этиш учун қаҳрамон ўз уйини ва юртини тарк этади ёки қисматдан қочиб, улкан балиқнинг қорнида яшайди; у ўлади ва тирилади; афсонавий қуш ёнади ва қайтадан янада гўзалроқ ҳолда кулдан ҳосил бўлади.

Турли кишилар турлича афсоналар яратишлари турган гап, худди шунга ўхшаб турли одамлар турлича тушлар кўрадилар. Бироқ шунақанги ранг-баранг бўлишларига қарамай, барча афсона ва тушларда битта умумийлик бор: уларнинг ҳаммаси битта умумий тилда — тимсоллар тилида «ёзилган».

Вавилонликлар, ҳиндлар, мисрликлар, яҳудийлар ва юнонларнинг афсоналари ҳам, ашанти ва турк халқларининг афсоналарига асос бўлган тилда яратилган. Маълумотларга қараганда, замонавий Нью-Йорк ёки Париж фуқароси кўрган туш, бир неча минг йиллар илгари Афинада ёки Қуддусда яшаган одамларнинг тушларида кечиб ўтган.

Агар тушларимизнинг барчаси орзиқтирган истакларимизни рўёбга оширадиган ёқимли фантазиялардан иборат бўлганида эди, балки биз уларга кўпроқ илиқ ёндашган бўлардик. Бироқ, уларнинг кўпчилиги тинчимизни бузади: кўпинча ваҳимали тушлар кўрамиз, уйғонган заҳотимиз — бор-йўғи улар туш эканлигини тушуниб, енгил тин оламиз. Қўрқинчли бўлмаган бошқача тушлар ҳам, гоҳида уйғоқликда қилган ўз ҳақимиздаги теран тасаввурларга телба-тескарилиги оқибатида безовталик уйғотади. Туш чоғида ўнгимизда хушлаган кимсаларимизни ёмон кўрамиз ёки ҳеч қачон эътиборимизни тортмаган кимларгадир меҳримиз товланади. Ўнгимизда камтар эканлигимизга ишонч ҳосил қила туриб, тушимизда эҳтиросга бериламиз, ўнгимизда кимнингдир қаршисида мағрур керилиб турарканмиз, тушимизда эса кимгадир букилиб таъзим қиламиз. Энг ёмон жойи шундаки, ўйлаб кўрсам кифоя, ҳамма нарсани тушунаман деб хаёл қилиб юрган бир пайтда, аслида ўз тушларимиз мағзини чақишга ожизлик қиламиз. Ақлимиз имкониятларининг чекланганлигини шак-шубҳасиз исботлайдиган шунақа далилларга дуч келсак, тушларни беъманиликка йўямиз.

Сўнгги бир неча ўн йилликларда афсона ва ривоятларга муносабатларда кескин ўзгаришлар содир бўлди. Бу ўзгаришларга сезиларли даражада Фрейднинг изланишлари туртки берди. Тутқаноқ дардига чалинган беморга, бу касаллик сабабларини тушунишда ёрдам беришни истаб Фрейд касалманд кишиларга қанчалик бўлса, соғлом одамларга ҳам шунчалик хос бўлган башарият ҳаётининг универсал ҳодисаси сифатида туш жараёнини ўргана бошлади. У тушларнинг афсона ва ривоятлардан унчалик фарқ қилмаслигини, биринчисининг тилини тушуниш дегани — иккинчисини тушунишликни англатишини кўрди. Афсоналар тўпланиб, ўрганилди ва бу соҳада баъзи кошифлар, масалан Бахофен инсониятнинг энг қадимий тарихини янгича ёритишга муваффақ бўлди.

Лекин афсона ва тушлар ҳақидаги фан ҳали гўдаклик даврини бошидан кечирмоқда...

Русчадан Бахтиёр АҲМЕДОВ таржимаси

АРМОНЛАР ҲАМ УМР

Инсон қанчалар ажойиб, гар у чинакам инсон бўлса.

Менандр

Буюк санъаткорлардан бири "Ҳаёт бу — театр, ундаги одамлар эса актёрдир", деб бежиз айтмаган. Театр дегани драма, комедия, мелодрама...

Шундай бир драманинг қаҳрамони Кўзибой ака Қорабоев. Кўзибой ака аслида ҳаётдан, одамлардан ва ўзидан нимани хоҳлагани, Худога аёнку-я... Лекин факт-фактлигича қолади ва у қуйидагича:

1962 йилнинг аёзли куз кунларидан бирида Ўзбекистон Фанлар академиясининг Геология ва Геофизика илмгоҳининг мажлислар хонасида гавжум одам йиғилди. Уларнинг кўпчилиги шу соҳа эгалари эди. Мажлисни академик Ғ. О. Мавлонов очди. Кун тартибида бир масала: Қ. Қорабоев (яъни қаҳрамонимиз)нинг давлат сиёсати ва тузумига қарши ёзган хатини ва ўзини муҳокама қилиш. Асос: (кичик илмий ходим бўла туриб) "Известия" газетаси таҳририятига юборган хати. Мактубда муаллиф гўё ЎзССРдаги сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий тузумга туҳмат сўзларини ёғдирган. Яъни у ўз хатида, олий ўқув юртларида ўқитиш миллий гуруҳларда ҳам рус тилида олиб борилаётганлиги, ишхона, корхона, муассасалар, юқори идораларда иш юритиш рус тилида бажарилаётгани, илмий асар, диссертация ва ҳисоботларнинг ҳаммаси рус тилида ёзилиши, ўзбек мактабини битирганлар ўз тилини пухта билмай кейинчалик қийналаётганликлари ҳақида куйиниб ёзган экан. Хатида у "Ўзбекистонда юқори малакали ўзбек мутахассислари етишмайди, йирик ҳарбий бошлиқлар, ихтирочилар жуда кам. Миллий кийимлар савдода йўқлиги, телефон ва тез ёрдам, телеграммалар хизмати рус тилидалиги ўзбек халқи учун қийинчилик туғдираётганлиги сезилмоқда...", — деб очиқчасига ҳақиқатни ёзган. Ҳозир бу сўзлар бизга оддий ва табиий эшитилиши турган гап. Лекин ўша пайтларда аҳвол бутунлай бошқача эди.

"Мен зимистондаман ва унда жуда бўлмаса ниманидир илғамоқчиман" — дейди Камю. Бу сўзларни Кўзибой акага нисбатан ҳам қўллаŝа бўлади. У юрт фаровонлигини, ўзбек болаларининг саводли, етук бўлиб шаклланишларини хоҳлаган. Ахлоқий ва адолатли яшамай туриб, яхши умр кечириб бўлмайди ва аксинча яхши яшамай туриб, ўринли, ахлоқий ва адолатли умр кечириб бўлмайди. Фақат, у пайтларда бунақа хоҳиш биз, ўзбекларга кўп қимматга тушарди. Домла буни инобатга олмаган бўлса керак, тез орада муҳокамаларга тушиб қолди.

Тўкин-сочин туюлган собиқ империя маънавият, маданий бойлигимизнинг туб илдизларига болта урётганлиги, миллатимизни топтаётгани ўз эли тарихидан хабардор бўлган, ватанини севган Кўзибой ака кабиларга ўша пайтдаёқ маълум бўлган. Аммо у тузум бундай ақл эгаларини кечиролмас эди.

— Залда тўпланганлар хатни ўқиб эшиттиришни талаб қилдилар, — деб эслайди Кўзибой ака. — Хатни у ер-бу ерини чала-чулпа қилиб ўқишди. Мажлис менга дуруструк жазо чорасини қўллаш кераклигини муҳокама қилишга тушди. Эҳ-ҳе, эсласам хафа бўлиб кетаман... Сўзлаганларнинг аксарияти илм-фан зиёлилари. Ватанини деган ҳар бир инсон, ўз юрагида чинакам севги олиб юрмоғи керак. Ҳам илмий жиҳатдан, ҳам ахлоқий жиҳатдан ҳақиқатга хизмат қилмоғи керак. Ўша куни мажлис давомида ҳар-хил гаплар бўлиб ўтди. Шуларнинг ичида мен бир дўстимнинг сўзларини айтиб берай. У бундай деди: "Қорабоевнинг хатидаги бемаъни гапларидан бири шуки, у Тошкент магазинларида ўзбекча кийим-кечак топилмайди, чунки тикилмайди дейди. Менимча, уларни тикиш учун буюртма керак. Буюртмани эса ҳеч ким бермайди. Масалан, менинг сингилларим ҳеч бири ўзбекча кийимни ёқтирмайди, шунинг учун Европача кийим кийишади. Қорабоевга қолса аёлларга паранжи кийдиришдан ҳам қайтмайди. Менинг ўзим эса чўпон дўппи киймайман, замонавий зиёлилар бундай кийинмайди, мен янги замон зиёлисиман...". Тўрт соат чўзилган мажлис охирида менга ҳам сўз беришди. Берилган саволлар ҳам қизиқ эди: "Сиз Би-Би-Си радиостанциясини эшитасизми?", "Сиз яширин миллатчилар гуруҳига аъзомисиз?", "Нима учун сизни ҳарбийлар қизиқтириб қолди?", "Нега компартияга ҳеч аъзо бўлишни истамайсиз?" ва ҳоказо. Мен сўзимнинг бошидаёқ хато иш қилдим, айбимни бўйнимга оламан, нотўғри йўлга кирибман, энди бундай хато такрорланмайди, дедим. Фалсафада бир ибора бор: **"Ҳаётдаги ҳар қандай хатонинг сабабчиси ижтимоий шароитдир"**. Бу илм даргоҳига мен 1958 йилда келганман. Аспирантурага кирдим. Мана 1962 йилга келиб "сиёсий хато" қилишга мажбур бўлдим. Бунга мени оғир ҳаёт, моддий танқислик ва маънавий қашшоқлигимиз олиб келди. Шу ўтган 4 йил ичида 5 марта квартирамни алмаштирдим. Бегоналарникида яшадим. Икки фарзандим бор. Менинг аҳволимдан директор, партком, профком яқиндан хабардор эмас. Ҳеч бир инсон ҳолинг қалай, деб оилам олдига келмади. Йўқчилик ҳам жонга тегди. Райисполком (Куйбишев райони)да квартира олиш учун навбатга ёзилганман. У ерда ҳеч қандай силжиш бўлмади. "Би-Би-Си" радиосини эшитишнинг иложи йўқ, менинг радиоприёмнигимнинг қуввати ҳам етмайди. Яширин миллатчи гуруҳ ҳақида умуман эшитмаганман, демак, аъзо ҳам эмасман, аъзо бўлиш ниятим ҳам йўқ. Миллатимиз вакилларидан генераллар, зобитлар, учувчилар, ихтирочилар кўплаб етишиб чиқишини орзу қиламан, холос. Фалсафа имтиҳонидан беш баҳо олганман, олий билимгоҳда ҳам, аспирантурада ҳам. Ота-онам оддий меҳнаткаш бўлганлар. Улар 1933 ва 1934 йилларда вафот этганлар. Мен бувимларни қўлида вояга етдим. Отам коммунист эдилар. Чет элларда қариндошларим ҳам, дўстларим ҳам йўқ. Шундай шароитда қандай қилиб мендан миллатчи чиқсин, дедим...

Шу жойда бир гапни айтмасам бўлмайди. Домланинг қисмати беихтиёр менга шу гапни эслатди: ***"Инсон — мавҳум, қандайдир оламдан ташқарида яшайдиган мавжудот эмас. Инсон — бу руҳий оламга эга, давлат ва жамият негизидир. Янги ҳаёт учун ёлғиз кураш, кўзи боғланган ва имкониятлари чегараланган жамият томонидан осонликча бартараф этилади. Лекин, гоҳида нозик ва латиф ниҳоллар тошдай қаттиқ ерни ёриб ўсиб чиқадилар. Ҳақиқат ҳам шунақа. Эгилади, лекин синмайди. Ҳеч қандай тиғ, ҳеч қандай гурзи, ҳеч қандай қурол ҳақиқат қудратига тенг кела олмайди, унга қарши туролмайди. Аммо ўша вақтларда бу ҳақиқат вақтинча бўлса-да, кераксиз эди...***

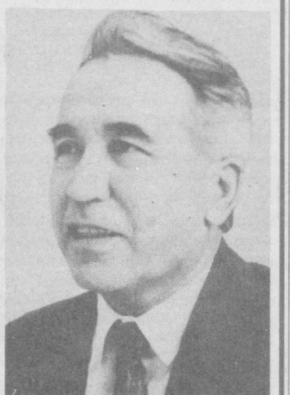

Мажлисдан бир ойча вақт ўтгач, илмий кенгаш бўлиб, унинг қарори билан Қорабоевнинг кандидатлик диссертациясини ёқлаш муддати уч йилга чўзилди. Фалсафадан кандидатлик минимум дастури бўйича имтиҳонни қайта топширадиган, унинг хатолари Москвадаги илмий раҳбари СССР ФАнинг мухбир аъзоси А. А. Сауковга хабар қилинадиган бўлди.

Мазкур чораларнинг бажарилишини райком назорат қилиб туради, шунинг учун бўлса керак белгиланган чоралар кутилганидан ортиқ бажарилади. Диссертация ёқлаш муддати 3 йил эмас, 5 йилга чўзилади.

Ҳаёт ўз ҳолича ҳеч нарсани англатмайди, ҳаётнинг қиммати ундан қандай яшай билиш билан боғлиқдир.

1967 йилда, беш йиллик сарсон-саргардонликлардан сўнг, ниҳоят унга илмий ишни ёқлашга ижозат берилади.

Шу йил кузда эса Ж. Жалолов бошлиқ гуруҳ билан Андижон сув омбори қурилаётган жойга юборилади ва 4 ой геологик кузатув ўтказишда қатнашади.

Москвадаги Олий Аттестация Комиссияси (ВАК) ҳимоядан кейинги икки йил ичида Қорабоевни икки марта Москвага чақиртиради ва узоқ муҳокамадан сўнг диплом масаласи салбий ҳал этилади. 1967—1969 йиллари илмий ишини қайта ёзади.

1969 йилда академик Ғ. Мавлонов янги очилган Зилзилашунослик илмгоҳига директор бўлиб сайланади ва Кўзибой акани илмий котибликка ишга таклиф қилади. Диссертациясини эса, Кўзибой ака москвалик ҳамкасби (ўша илмий соҳа бўйича мутахассис) катта илмгоҳ раҳбар муовини, фан доктори В. П. Федорчукга бериб юборади. Ҳамкасбининг ҳали ҳам фан номзоди бўлмаганига ҳайрон Федорчук илмий ишни 2 ой ичида ўқиб чиқиб, тузатишлар киритиб, бериб юборади ва Ҳамробоевга телефон қилиб Қорабоевнинг илмий ишини ҳимояга қўйишни маслаҳат беради. Шундан сўнг ҳимоя ишлари тезлаб кетади, 1971 йилда диссертацияни ёқлаб, дипломли бўлади...

Ҳа, ақлнинг ҳалоллиги ҳақиқат олдида чекинмайди. Унга интилиш, ҳар қанча бўлганда ҳам уни топиш, енгил, қулай, ярим-ёрти хулосалар, ҳақоратли сохтагарчиликлардан ўзини тийишда нозил бўлади. Мустақил изланиш, хулоса чиқариш ва ўзича ҳал эта билиш лаёқатига эгалик ҳаммага ҳам насиб этавермайди. Бу нарса Кўзибой аканинг асосий жиҳатидир.

— Мана, орадан 30 йил ўтибди. Жумҳуриятимиз мустақил бўлиб, энди эркин нафас олмоқдамиз, — дейди у киши. — Шу кунларгача ҳадиксираб келдим. Барибир менга қачонлардир қўйилган айбдан ўз шахсияти учун фойдаланувчилар йўқ эмас эди... 1985 йилда ЎзФА Президиумида илмий котиб бўлиб ишлардим. Бир куни Президиум аъзоларидан бири мени бошқа ишга таклиф этди ва ўзи таклиф этган ишхонага олиб борди. У жой раҳбар ходимлар малакасини ошириш институти экан. Мени ишга олишга рози бўлишди. Мен керакли ҳужжатларни тўғрилаб раҳбар муовинига топширдим. Орадан уч кун ўтиб, мени чақиришди, салом-аликдан сўнг, "Сизни янги жойга ишга олишмади, сиз катта сиёсий хато қилган экансиз, ҳаётингизда штрихлар бор экан", дейишди. Мен чурқ этмасдан чиқиб кетдим.

Кейин эшитсам, менга шу муомалани қилган одам шу корхонада катта молиявий камомадга йўл қўйиб, ишлари судга оширилган экан. Бу "ишларидан" эсон-омон қутулиб, "Ўзбекнефт" корхонасида илмий ходим бўлиб ишлай бошлади. Иш вақтим тугаб, уйга қайтиш пайтларимда кўпинча у билан иккимиз учрашиб қоламиз. У ийманади, мен билан қучоқ очиб сўрашади. Кўзидан кўриниб турибдики, кечирим сўрамоқчи, лекин журъат эта олмайди...

Домла Қорабоев ҳақидаги қисқагина ҳикоям шу. Қўшимча қиладиган бўлсам: у киши кулиб турадиган одам. Очиғини айтсам, мен у кишининг қанақадир бошқача одам бўлиб қолишини истамасдим ҳам. Олтмишинчи йилларнинг аёзли кунларида у киши қандай бўлган бўлса, бундан кейин ҳам шундайлигича қолишини истардим.

Қолаверса, биз ёшлар ҳам мустақил мулоҳаза юритиш қобилиятимизни сақласак, ҳаёт тақозо қилса, ҳар қанақа ҳолат ва вазиятда, Кўзибой акадек бор нарсани гапиришга, ёлғондан тийилишга одатлансак, иймонли, ҳалол ҳаёт кечирсак, нур устига аъло нур бўлур эди.

Ҳусниддин ҚУТБИДДИНОВ

САВИЯСИЗ ОДОБ ВА МАДАНИЯТ БЎЛМАЙДИ

Аллоҳга шукур, республикамиз мустақиллик йўлига ўтгандан сўнг ҳурматли Президентимиз И. А. Каримовнинг ташаббуси билан республикамизда демократик давлат тузуми ташкил бўлди, бир неча партиялар шу жумладан, Миллий тикланиш партияси ташкил топиб, демократик давлатимизни кундан-кунга мустаҳкамлаш йўлида самарали ишларни бажармоқдалар. Республикамиздаги қатор нашриётлар ўзбек миллати удумлари ва тарихий маданиятлари тўғрисида зарур китоблар нашр этиб, республиканинг келажаги бўлмиш ёшлар тарбиясини замон талаб қилган даражада кучайтиришга баҳоли қудрат ҳиссаларини қўшмоқдалар. Шу жумладан, айтиш мумкинки, Маҳмуд Сатторнинг «Ўзбек удумлари» китоби («Фан» нашриёти, 1993 йил), Бобомурод Аҳмаджоннинг «Ислом одоби ва маданияти» рисоласини («Чўлпон» нашриёти, 1995 йил) ўқиб, ўзим учун кўп ҳузурли маънолар топдим.

Ушбу китоблар яккаҳокимлик ва турғунлик даврларида «миллатчилик», «дин хурофоти» ниқобларида халқ оммасидан узоқлаштирилиб, йўқ бўлиш даражасига келиб қолган қадимий удумларимиз, урф-одатларимиз, тарихий маданиятимизни аста-секин тиклашга ўз ҳиссасини қўшади. Бу ишлар учун муаллифларга ва нашриёт ходимларига катта раҳмат! Шу китобларни ўқиб чиқиб менда айрим мулоҳазалар туғилди. Улар билан ўртоқлашсам.

Б.Аҳмаджоннинг китоби жуда фойдали ва ҳаммабоп. Ушбу китобда халқимиз ҳаётига бевосита дахлдор баъзи бир масалалар акс эттирилгани учун (қурбонлик, ўғил тўйи-ақиқа, масжидларнинг халқ тарбияси йўлида қиладиган ишлари, уларнинг молиявий ҳуқуқлари ва ҳоказо...) ушбу «Чўлпон» номидаги нашриёт уни яна ҳам тўлдириб чиқариш устида ўз ишини давом эттирса эди. Китобчанинг 75 ва 76-бетларида мўрк (морг) тўғрисида исломий нуқтаи назаридан жиддий мулоҳазалар билдирилган. Уларни республикада соғлиқни сақлашга дахлдор масъул кишилар ўқиб чиқиб ўз фикрларини кўпчиликка маълум қилсалар, ажойиб иш бўларди.

Шунингдек, китобдаги ислом одоби, маданиятига доир, бизнинг ҳозирги яшаш шароитимизни яхши изга солиш юзасидан билдирилган фикр-мулоҳазаларни Мовароуннаҳр мусулмонлари идораси масжидлар орқали аҳли исломга етказсалар, олижаноб иш бўлар эдими?

Яна бир мулоҳаза. «Хазина» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси 1993-1994 йилларда кўпчиликка керак бўлган ҳижрий-шамсий тақвимини (академик Алибек Рустамовнинг фаол иштирокида тузилган) чиқарган эди. Нима учундир 1995 йилда тақвим чиқмади. 1994-95 йиллар давомида турли мавзуларда майда китобчаларни босди. Улардан бири «Рамазон айтиб келдик уйингизга...» деб аталади. Нашриёт бу китобчани ибодат қоидалари, қуёш ва ой йил ҳисоблари, мучаллар ҳақида «ёндафтар» сифатида тақдим этган. Ундан анча-мунча фойдали маълумотлар олиш мумкин. Бир камчилиги ушбу китобчадаги айрим фикрлар Қомуслар бош таҳририяти билан биргаликда 1992 йилда чиқарилган «Мусулмон нима» деган китобчадаги фикрларга зид келиб қолган. Бу ислом динини ҳали пухта билмаган кишиларни чалғитиши мумкин.

Рассом О.ВОСИХОНОВ

Билмадим, негадир ҳозир шундай ҳаммабоп қилиб чиқарилаётган китобчалар анча-мунча пала-партиш тайёрланмоқда, уларда турли чалкашликлар, фактик хатолар учрайди.

Майдароқ бўлиб кўринса ҳам мисол тариқасида айтай. «Улуғлар даврасида» (муаллифи Юнус Мақсудий, «Фан», 1994 йил) деган китобни ғоят қизиқиб ўқидим. Хотиралар жуда мароқли ёзилган. Муаллиф китобнинг 60-бетида Р.Сафаровнинг «Тошкент ҳақиқати» газетасининг 21 ноябр сонида босилган мақоласидан далил келтирган, аммо ойини кўрсатиб, йилини кўрсатмаган. Мен бу мақолани топиб ўқигим келди, аммо бу аҳволда қандай топиш мумкин? Ниҳоят анча вақт сарфлаб ҳурматли Р.Сафаров орқали мақола 1989 йилнинг 21-23 ноябр ойида босилганлигини аниқладим. Ёки шу китоб муқовасида муаллиф номи Юнус Хаджи деб русча ёзилган. Ахир шунчалар беparволик бўладими?

Мен демоқчиманки, яхши, халққа фойдали китоблар кўплаб чиқаверсин. Лекин юксак ноширлик маданияти ва савияси билан чиқсин.

Н.УСМОНОВ, кекса маориф ходими

Шеърият тўлқинлари

СТУДЕНТ ҚИЗГА

Кўзлари тўрт толлар қошида
Автобусдан тушасан аста.
Қайноқ меҳр тўла боқишар,
Ҳамқишлоқлар студент қизга.

Димоғингга ёқиб ўралар,
Гўдаклигинг олган қадим ҳид.
Шоир қиз деб ҳадик-ла қарар,
Сени шоир қиб қўйган йигит.

Момоларинг ўргилай дея,
Пешонангдан ўпиб қўйишар.
Ҳар келишда қақажон қизлар,
Сирли гаплар топиб қўйишар.

Шу ғўжалоқ қизчалар билан
Қувалашиб ўйнагинг келар.
Шундай яхши қишлоқни ташлаб
Кетганингга йиғлагинг келар.

Оқшомлари бўйлар таратиб,
Райҳонларей ёшариб кетар,
Қизлар билган ариқ бўйига
Йигитлар хат яшириб кетар.

Кейин... кейин катта тўй бўлар,
Шундоқ қўшнинг хонадонида.
Сени эса автобус кутар,
Юр деб авжи тўй маҳалида.

Яна ўша толлар қошида,
Автобусга чиқасан аста,
Қизлар эса ачиниб қолар,
Тўй кўрмаган студент қизга.

Мухтасар ТОЖИМАМАТОВА

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ГАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган
Буюртма: Г — 0102.
3341 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83, Матбуотчилар кўчаси — 32. Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи муҳаррир — Ойбек ТИЛЛАЕВ
1 2 3 4 5 6